

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2010, 2(120), p. 121–157.

SAVIRAIŠKOS LAISVĖ V. ASMENS GARBĖ IR ORUMAS: AR KONSTITUCINGA LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA?

Algimantas Šindeikis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2626 813

Elektroninis paštas algimantas.sindeikis@veidas.lt

Pateikta 2010 m. vasario 17 d., parengta spausdinti 2010 m. gegužės 18 d.

„...žmogui nėra nieko malonesnio, kaip saugiai savo tėvynėje gyvenant, nesibijoti, kad jo gerą vardą kas nors suterš...“¹

Anotacija. Demokratines vertybes išpažįstančiose visuomenėse naudojimas konstitucine saviraiškos laisve (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str.) yra svarbiausias veiksnys, formuojantis piliečių politinę valią. Plati, įvairiapusė visuomeninė diskusija visais viešojo intereso klausimais įmanoma tik tinkamai įgyvendinant informacijos laisvę. Netiesioginėje demokratijoje būtinas stiprus informacijos sklaidėjas, veikiantis tarp piliečių ir parlamento, galintis sukurti diskusijos ir abipusio poveikio lauką. Diskusijos kokybė, visapusiškumas visais viešojo intereso klausimais yra svarbus veiksnys, lemiantis teisingus piliečių ir politikų pasirinkimus. Politinėms partijoms komunikuoti su piliečiais pirmiausia talkina laisva žiniasklaida². „Sarginio šuns“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo terminas – „watchdog“) vaidmuo yra pagrindinis atskleidžiant aplinkybes, kurioms esant politikai ar kiti viešieji asmenys priima vienokių ar kitokių politinius ir administracinius sprendimus, leidžia identifikuoti šių sprendimų motyvus ir priėmimo aplinkybes.

- 1 Bumblauskas, A. *Senosios Lietuvos istorija*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005. LDK kanclerio Leono Sapiegos prakalba „Visiems luomams visoje LDK“. III Lietuvos Statutas, p. 255.
- 2 Feckner, F. *Medienrecht*. 10 Auflage. Mohr Siebeck Tübingen verlag, 2009, p. 9.

Žmogaus orumas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 str.) yra itin reikšminga sąvoka. Ji yra visų žmogaus teisių pagrindas, dažnai lemiantis visuomenės ir asmenybės konstitucinių teisių kompromisą. Teisės į žmogaus orumą apsauga – tai siekis apginti žmogaus būti, kuri pranoksta grynai individualų gyvenimą. Teisė į asmens orumą yra galimybė realizuoti žmogiškąsias prigimties savybes visuomenėje, taip susikuriant socialinį vertingumą³. Nepagrįstas asmens socialinio vertingumo mažinimas suteikiant didesnę svorį saviraiškos konstitucinei teisei gali būti žalingas formuojant teisingą ir darnią pilietinę visuomenę bei teisinę valstybę. Susiformavusi teismų praktika, kai viešojo asmens garbė ir orumas saugomi mažiau nei privataus asmens ir siekiant viešojo asmens garbės ir orumo pusiausvyros bei saviraiškos laisvės daugeliu atvejų pirmenybė teikiama saviraiškos laisvei, privalo turėti tvirtą konstitucinį pagrindą. Nepagrįstai menkinant viešųjų asmenų garbė ir orumą būtų pažeistas konstitucijos kaip vientiso teisės akto principas ir viena žmogaus konstitucinė teisė iškelta aukščiau už kitą.

Lietuvos žiniasklaidos priemonės ir saviraiškos laisvė aktyviai besinaudojantys asmenys tampa vis labiau priklausomi nuo teisminės valdžios grandies. Veikdami kartu su parlamentu, Konstituciniu Teismu, Vyriausybe, Strasbūro Žmogaus Teisių Teismu, žurnalistų etikos inspektoriumi, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija Lietuvos teismai tampa vis svarbesni formuojant saviraiškos laisvės įgyvendinimo bei asmens garbės ir orumo kolizijų sprendimų jurisprudenciją. Lietuvos Respublikos doktrinoje įgyvendinus precedentinius teismų veiklos principus⁴ Lietuvos teismų praktika tampa lygiaverčiu ordinarinei teisei teisės šaltiniu. Įstatymų leidėjo leidžiamus įstatymus ad hoc tenka interpretuoti ir taikyti teismams. Išgalioję Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo, apygardos ir apylinkių teismų sprendimai tampa dokumentu, kuriuo tenka vadovautis modeliuojant savo tolesnę veikimą viešojo erdvėje kultūrą visiems viešojo diskurso dalyviams – piliečiams, politikams, žurnalistams.

Šios publikacijos tikslas – identifikuoti saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijų balansavimo ir sprendimo testus Lietuvos teismų praktikoje ir įvertinti, ar naujausi balansavimo ir kolizijų sprendimo testai atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Šioje publikacijoje analizuojama, ar Lietuvos bendrieji teismai tinkamai atlieka dviejų lygiaverčių konstitucinių vertybių – saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijų balansavimą. Aptariami Lietuvos teismų minėtos kolizijos sprendimo testai, vertinama, ar Lietuvos teismai sprendami saviraiškos laisvės bei garbės ir orumo kolizijas tinkamai apriboja savo diskreciją ir plačiai atskleidę susidūrusias konstitucines ir konvencines vertybes ad hoc tinkamai jas balansuoja prieš priimdami teismo sprendimą.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucija, garbė ir orumas, žinia, nuomonė, Konstitucinis Teismas, konstitucinė jurisprudencija, viešasis asmuo, Visuomenės informavimo įstatymas, Civilinis kodeksas, Europos Žmogaus Teisių Teismas, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.

3 Venskienė, E. *Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

Įvadas

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir LR KT) doktrinoje įtvirtintą principą pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas sietinas su konkuruojančių vertybių racionali santykiu, atsižvelgiant į teisėtumo ir būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijus. Todėl skirtingų žmogaus teisių kolizijos atvejais konstitucinės teisės yra derinamos siekiant nustatyti teisingą balansą *ad hoc*, ieškant kriterijų, kurie padėtų vienodai ginti tiek teisę gauti ir skleisti informaciją, tiek teisę į garbę ir orumą⁵.

Saviraiškos laisvė yra vienas esminių demokratinės visuomenės pagrindų ir viena svarbiausių jos pažangos bei kiekvieno individo tobulėjimo sąlygų. Ši laisvė, galiojanti su apribojimais, įtvirtintais Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 25 straipsnio 3 ir 4 dalyse ir 10 straipsnio 2 dalyje, taikytina ne tik informacijai arba idėjoms, kurios priimamos palankiai, laikomos neužgauliomis ar nevertomis dėmesio, bet ir toms, kurios ižeidžia, šokiruoja ar trikdo. Tokie yra pliuralizmo, tolerancijos ir liberalumo, be kurių nėra demokratinės visuomenės, reikalavimai⁶.

LR KT doktrinoje įtvirtinta nuostata, kad konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų. Ši laisvė – svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, kadangi asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių tik turėdamas laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją. Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti tinkamai informuotai⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – ir LAT) sukonkretina šią doktriną nurodydamas, kad teisė į garbę ir orumą – tai asmens teisė reikalauti, kad viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus⁸.

Tiek LR KT doktrina, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) bei Lietuvos teismų praktika pripažįsta ypatingą laisvos žiniasklaidos svarbą. Žiniasklaida pateikia plačią informaciją apie politines problemas, kurios sudaro viešąjį interesą. Taip saugomas visuomenės narių teisinis gėris turėti plačias galimybes suvokti ir ginti savo asmeninius bei viešuosius interesus.

2008–2009 m. EŽTT jurisprudencijoje⁹ suformuota nauja doktrina, kuria remiantis galima tvirtinti, kad visuomenėje vykstant diskusijai viešojo intereso klausimais, kai

-
- 5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl alkoholio ir tabako reklamos“. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 15-314.
 - 6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla *D. Jurgelevičius v. UAB „Ekstra“* (bylos Nr. 3K-3-193/2009).
 - 7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 104-4675.
 - 8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7 (1) str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-12-06]. <http://www.lat.lt/4_tpbuolenteniai/senos/nutar-tis.aspx?id=26783>.
 - 9 *Lombardo and others v. Malta*, 2007 m. balandžio 24 d. sprendimas Nr. 7333/06; *Dyuldin and Kislov v. Rusija*, 2007 m. balandžio 24 d. sprendimas Nr. 25968/02; *Alithia publishing company Ltd & Constantinides v. Kipras*, 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas Nr. 17550/03.

žurnalistai ar kiti asmenys naudojasi plačia saviraiškos laisve kritikuoti viešųjų asmenų – politikų ar kitų valstybės tarnautojų veiksmus, net kai pateikiamiems teiginiams gali trūkti aiškaus faktinio pagrindo, vis ne toks svarbus darosi faktinių ir vertinamųjų teiginių (žinios ir nuomonės) skirtumas. Ankstesnėje EŽTT doktrinoje nuomonių ir faktų atskyrimas buvo lemiamas veiksnys balansuojant susidūrusias konvencines – saviraiškos laisvės (Konvencijos 10 str.) bei privatumo laisvės (Konvencijos 8 str.) vertybes. Ankstesnėje EŽTT praktikoje vyravo nuomonės ir žinių atskyrimo testas. Žinioms (faktams ir duomenims) buvo taikomas tiesos kriterijus ir reikalaujama juos įrodyti, nuomonėms tiesos kriterijus nebuvo taikomas. Naujausioje EŽTT praktikoje akcentuojami kiti papildomi susidūrusių vertybių balansavimo testai – visuomeninės diskusijos viešojo intereso klausimais svarbumas, žurnalistinis sąžiningumas – žurnalistų etikos kodeksų laikymasis tikrinant informacijos šaltinius, teiginių išraiškos formos proporcingumas siekimui informuoti visuomenę, šokiruojančios ar labai kritiškos nuomonės reiškimo visuomeninis tikslingumas, diskusijos viešojo intereso klausimais kūrimas ir palaikymas, bendras publikacijos ar kitokio pranešimo tikslas. Balansuodamas skirtingas teises teismas nustatinėja, ko siekta visu publikacijos kontekstu – įžeisti ir pažeminti asmenį, sukurti apie jį nepalankią visuomeninę nuomonę ar palaikyti diskusiją svarbiais viešojo intereso klausimais. EŽTT leidžia teismui riboti saviraiškos laisvę tuo atveju, jei saviraiškos laisvė naudojama siekiant asmenį įžeisti, suformuoti apie jį neigiamą nuomonę, o ne informuoti apie visuomeniškai reikšmingus įvykius ar reiškinius.

EŽTT jurisprudencijoje pabrėžiama, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – ir Konvencija) pasirašiusios šalys yra įsipareigojusios savo šalių teismų praktikoje taikyti EŽTT Konvencijos teisės aiškinimą. Šiose bylose *Margin of Appreciation* (nacionalinio teismo diskrecija) yra itin siaura ir ja gali būti naudojama tik EŽTT leidžiama apimtimi. Jei bylos sprendimui būtina nustatyti, ar paskelbtos informacijos turiniu buvo siekiama labiau asmenį įžeisti, ar jį pažeminti ir įžeisti, nacionaliniai teismai turi teisę patys aiškinti, ar publikacija buvo sukurta ir palaikyta svarbi visuomeninė diskusija. EŽTT pripažįsta nacionalinio teismo prioritetą nustatant savo šalyje politinių, visuomeninių ar kultūrinių diskusijų svarbą šalies visuomenei¹⁰. Kita vertus, EŽTT savo sprendimuose ieško „Europinio konsensuso“ dėl Konvencijos saugomų vertybių, bet pripažįsta, kad nacionalinis kontekstas gali lemti skirtingą teisių balansavimo rezultatą, jei nacionalinis teismas specifiškai savo šaliai vertina moralinius ir etinius standartus, o skirtingų vertybių balansavimas reikalauja ypač jautraus nacionalinio socialinių, kultūrinių ir politinių konfliktų suvokimo. EŽTT nuomone, saviraiškos laisvės bylose jam pavyko suformuluoti tinkamą „Europinį konsensuą“, kurį turi taikyti nacionaliniai teismai¹¹. Jei nacionalinis teismas remdamasis *Margin of Appreciation* doktrina priima EŽTT praktikos neatitinkantį sprendimą, turėtų papildomai argumentuoti, kodėl jis mano, kad šiuo atveju balansuojant skirtingas Kon-

10 Macovei, M. *Freedom of expression. A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention of Human rights. Human rights handbook No. 2.* Directorate General of Human Rights. Council of Europe, 2004, p. 5.

11 Bakircioglu, O. The application of Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality cases. *German Law Journal.* 2007, 8(7).

vencijos (kartu ir konstitucijos) vertybes politiniai, etiniai ir moraliniai ar kultūriniai skirtumai lėmė tokį teismo sprendimą.

Šiuolaikiniame pasaulyje informacija (žinios ir nuomonės) sklinda ir pasiekia didelę auditoriją akimirksniu. Modernios elektroninės žiniasklaidos gausa, jos specifika, susijusi su nemokamais ir lengvai prieinamais skaitlingais informacijos sklaidimo ir rinkimo būdais, ir iš teisės reikalauja naujų reguliavimo būdų, efektyvių garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės kolizijų balansavimo metodų. Interneto amžius sukūrė kone idealias sąlygas asmenų saviraiškos laisvei. Nebereikia storų laikraščių, populiariausių televizijos kanalų – interneto erdvė suteikė galimybę sužinoti gausybę nuomonių, faktų interpretacijų, patiems dalyvauti skleidžiant ir komentuojant šias žinias. Per kelias minutes galima apsiukeisti nuomonėmis ir žiniomis su šimtatūkstantine auditorija. XXI a. pirmojo dešimtmečio visuomenės interneto vartojimo tendencijos rodo, kad profesionalioji žiniasklaida ir žurnalistika savo pozicijas pamažu užleidžia Web 2.0 interneto erai, pasaulio interneto tinklą pavertusiai 1,6 mlrd. interneto vartotojų ištisą parą trunkančių debatų erdve.

LAT garbės ir orumo bylų apžvalgoje nurodo, kad nagrinėdami bylas dėl garbės ir orumo bei asmens privataus gyvenimo neliečiamumo gynimo teismai turi vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – ir LR CK), Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymu (toliau – LR VII), Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos Nr. 1003 (1993), EŽTT praktika¹².

Nors asmens orumas plačiąja teisės teorijos ir teisės filosofijos prasme apibrėžiamas kaip fizinio asmens individualus socialinis vertingumas, nes žmogus yra ne tik biologinė, bet ir socialinė būtybė, tačiau jis nėra kultūriškai sau pakankamas ir tik per bendravimą ir bendradarbiavimą su kitais visuomenės nariais formuojasi kaip asmenybė, įsisąmonina savo pareigą ir atsakomybę visuomenei, kuria savo individualų vertingumą¹³. Remiantis Lietuvos teismų praktika reikia konstatuoti, kad viešųjų asmenų garbės ir orumo gynimas yra sunkiai realizuojamas ir balansuojant susidūrusias vertybes saviraiškos laisvė dažniausiai laikoma didesne vertybe. Šioje publikacijoje tiriama, ar tokie teismo precedentai yra konstituciškai pagrįsti, ar skirtingos konstitucinės vertybės pakankamai plačiai atskleidžiamos.

1. Konstitucijos normų įgyvendinimas ordinarinėje teisėje

1.1. Pliuralizmo konstitucinis imperatyvas

LR KT 1995 m. balandžio 20 d. nutarime „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto“ yra konstatavęs, kad žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus turi būti pagrįsta realia galimybe laisvai juos formuoti įvairios informacijos pagrindu, įskaitant teisę nevaržomai

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga, *supra* note 8.

13 Vaišvila, A. Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu. *Jurisprudencija*. 2005, 71(63): 52.

gauti informaciją. Valstybė (jos institucijos, pareigūnai) turi ne tik negatyvaus turinio pareigą nekliudyti visuomenėje laisvai sklusti informacijai bei idėjoms, bet ir pozityvaus turinio pareigą imtis visų reikiamų priemonių, kad tam nekliudytų kiti asmenys¹⁴. Tik vieša ir laisva diskusija svarbiausiais visuomenės klausimais garantuoja laisvą viešosios nuomonės formavimą. Jei tam tikros visuomenės grupės turi „paskutinio žodžio“ privilegiją ar tiesiog dėl savo ypatingos VIP pozicijos savo nuomonę gali skleisti plačiau nei kitos grupės, saviraiškos laisvė netenka pliuralizmo galimybės, teisės jame vienuodomis sąlygomis dalyvauti skirtingiems asmenims ir skirtingoms nuomonėms. Įvyksta tam tikro masto visuomenės nuomonės formavimo uzurpacija. Tik egzistuojant plačiam ir realiam pliuralizmui galimas visavertis intelektualinis susidūrimas, kokybiškos viešosios diskusijos skatinimo ir palaikymo galimybė. Taigi, asmenys turi turėti galimybę bent jų atžvilgiu reiškiamos nuomonės atveju turėti ordinariniuose įstatymuose įtvirtintą adekvataus atsakymo teisę. To reikalauja Konstitucija („Žmogui negali būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, 25 str.). Galima konstatuoti, kad Lietuvoje tai nėra tinkamai įtvirtinta ordinariniuose įstatymuose (LR CK ir LR VIĮ), net ir asmeniui apgynus savo garbę ir orumą teisme, informacija paneigiama tik teismo salėje ir pirminiame informacijos paskleidimo šaltinyje. Viešojoje erdvėje suformuota nuomonė, teismo pripažinta pažeidžiančia asmens garbę ir orumą, lieka nepakitusi, nes tiesiog įstatymuose nėra įtvirtinta tvarka, kaip būtų galima adekvačiai auditorijai paskleisti žinią apie šmeižikiškus, tikrovės neatitinkančius, garbę ir orumą pažeidžiančius pareiškimus. Konstitucija gina pliuralizmą, adekvačios tokios gynybos priemonės turi būti įtvirtintos ir ordinariniuose įstatymuose.

Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratiškas procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, tarp jų ir politinių, bei visos Tautos valios formavimą¹⁵. Valstybė yra atsakinga už konstitucinės vertybės – pliuralizmo – įgyvendinimą. Brandi ir išplėta visuomenės informavimo priemonių sistema yra būtina viešojo visuomenės intereso būti informuotai užtikrinimo sąlyga¹⁶. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos esančios privalomos ir primestos individui – laisvai savo pažiūras formuojančiam ir reiškiančiam asmeniui, atviros demokratinės pilietinės visuomenės nariui¹⁷.

LR KT 1997 m. vasario 13 d. nutarime yra pasakęs, kad pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas sietinas su konkuruojančių vertybių racionaliū santykiu atsižvelgiant į teisėtumo ir būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijus. Dėl to ginčai sprendžiami derinant minėtas konstitucines teises, siekiant nustatyti teisingą balansą *ad hoc*, ieškant kriterijų, kurie padėtų vienodai ginti tiek teisę gauti ir skleisti informaciją, tiek teisę į garbę ir orumą bei privataus gyvenimo neliečiamumą. Asmens garbės ir orumo, gero vardo suabsoliutinimas ir teisių gynimas esant menkiausiam netikslumui, reikštų visuomenės

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 141-5430.

15 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 5.

16 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 14.

17 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 49-1424.

teisės žinoti pažeidimą, nes teisė skleisti informaciją apima ir visuomenės teisę žinoti, kas vyksta šalyje ir pasaulyje, išskyrus atvejus, kai tai susiję su informacija, kurią skelbti draudžia įstatymas. Esant prieštaravimui tarp teisės skleisti informaciją ir teisės į gero vardo gynimą, būtina aiškintis, ar buvo išlaikyta šių konstitucinių vertybių pusiausvyra atsižvelgiant į žinias paskleidusio asmens tikslus ir jo elgesį¹⁸.

Vokietijos konstitucinės teisės doktrinoje teorinį susikertančių teisių derinimo metodą išplėtojo vokiečių konstitucionalistas K. Hesse. Šis metodas taikomas daugelyje Vokietijos federalinio konstitucinio teismo sprendimų. Jis grindžiamas tuo, kad iš karto atsisakoma aukoti vieną teisę dėl kitos. Skirtingų teisių konflikto atveju siekiama nustatyti, kuri teisė yra reikšmingesnė ir ar ji verta to, kad būtų paaukota konkuruojanti teisė. Taikant šį metodą neskubama tuoj pat ieškoti pusiausvyros, o siekiama pusiausvyros nustatymo momentą nukelti į pačią teisinio argumentavimo pabaigą. Sprendimo ieškoma maksimaliai ir plačiai atskleidžiant ir apsaugant abi konkuruojančias teises¹⁹.

1.2. Konstitucijos 25 straipsnio ir kitų straipsnių sąveika bei įgyvendinimas ordinarinėje teisėje

LR KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime²⁰ išsakė savo poziciją dėl Konstitucijos 25, 26, 27 ir 28 straipsnių sisteminio aiškinimo. Konstitucijos 26 straipsnis savo turiniu yra susijęs su Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta įsitikinimų bei jų raiškos laisve, su Konstitucijos 27 ir 28 straipsniuose nustatytais bendraisiais naudojimosi asmens teisėmis ir laisvėmis ribojimo kriterijais. Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė demokratinėse teisinėse valstybėse pripažįstama platesnės žmogaus laisvės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti konkretesnė išraiška. Įsitikinimai – įvairialypė konstitucinė sąvoka, apimanti politinius, ekonominius įsitikinimus, religinius jausmus, kultūrines nuostatas, etines bei estetines pažiūras ir kt. Laisvė turėti įsitikinimus reiškia, kad žmogus yra laisvas pats formuoti savo įsitikinimus, pasirinkti pasaulėžiūros vertybes, jis ginamas nuo bet kokios prievartos, jo pažiūrų negalima kontroliuoti. Valstybės institucijų pareiga – užtikrinti ir ginti šią asmens laisvę. Įsitikinimų turinys – žmogaus privatus reikalas. Nuo laisvės turėti įsitikinimus neatsiejama teisė juos laisvai reikšti. Įsitikinimų raiškos laisvė – tai galimybė savo mintis, pažiūras, įsitikinimus netrukdomai reikšti žodžiu, raštu, ženklais, kitokiais informacijos perdavimo būdais ir priemonėmis. Kartu įsitikinimų raiškos laisvė apima laisvę neatskleisti savo įsitikinimų ir nebūti verčiamam juos atskleisti. Įsitikinimų bei jų raiškos laisvė įtvirtina ideologinį, kultūrinį ir politinį pliuralizmą. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos privalomomis ir primestos individui – laisvai savo pažiūras formuojančiam ir reiškiančiam asmeniui, atviros demokratinės pilietinės visuomenės nariui. LR KT jurisprudencijoje tai apibrėžiama kaip prigimtinė žmogaus laisvė. Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu, ji neturi teisės nustatyti kokią nors privalomą pažiūrų sistemą. Laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama,

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. lapkričio 29 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-1286/2000.

19 Lubauskas, V. Saviraiškos laisvės ir religijos laisvės sankirtos teisiniai aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008, 4(12): 280.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 17.

o laisvę reikšti įsitikinimus galima riboti tik įstatymo nustatyta tvarka ir tik tada, kai yra būtina apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes: žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, ginti konstitucinę santvarką. Įsitikinimų raiškos laisvę taip pat galima laikinai apriboti įvedus karo ar nepaprastąją padėtį (Konstitucijos 145 str.). Asmens teisės ar laisvės ribojimo pagrindumas demokratinėje visuomenėje gali būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais, jis turi atitikti teisingumo sampratą ir reikalavimus bei Konstitucijoje nustatytas atitinkamos teisės ar laisvės ribojimo galimybes bei sąlygas²¹. Bet koks pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas sietinas su racionalių konkuruojančių vertybių santykiu, garantuojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė. Konstitucinių saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo konflikto sprendimas reglamentuojamas LR CK 2.24 straipsnyje (Antroji knyga „Asmenys“)²². Šio straipsnio 9 dalyje įtvirtintas asmens garbės ir orumo gynimas. Asmens garbės ir orumo pažeidimas ginamas dviem būdais. Pirma, tikrovės neatitinkančių duomenų, žeminančių asmens garbę ir orumą, paneigimu, antra, neturtinės žalos atlyginimu. LR CK 2.24 straipsnyje įtvirtinta paskleistų duomenų prezumpcija. Preziumuojama, kad paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, kol juos paskleidęs asmuo neįrodo priešingai. Neturtinė žala turi būti atlyginama neatsižvelgiant į tai, ar tikrovės neatitinkantys, asmens garbę ir orumą žeminantys duomenys paneigti, ar nepaneigti.

Prof. Valentinas Mikelėnas (LR CK II knygos „Asmenys“²³ Komentaro autorius) aiškindamas LR CK normas asmens garbės ir orumo sąvokas apibrėžia taip: „Asmens garbė – tai visuomenės pripažįstama pagarba už nuopelnus, geras asmens vardas. Asmens garbės sinonimas yra juridinio asmens dalykinė reputacija. Asmens orumas – tai subjektyvus asmens savęs vertinimas, savo vertės pajutimas“. LR CK 2.24 str. vartojama sąvoka „duomenys“ Lietuvos civilinės teisės komentaruose aiškinama taip: „duomenys reiškia nurodytas, konstatuotas tam tikras aplinkybes, faktus, t. y. informaciją, kurios tikrumą galima patikrinti taikant tiesos ir netiesos kriterijus. Todėl komentuojama norma netaikoma nuomonei, nes jai negali būti taikomais tiesos ir netiesos kriterijai, o reikšti nuomonę yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių. Tačiau reikšdamas nuomonę tokiu būdu, forma ar priemonėmis, kurios akivaizdžiai žemina kito asmens garbę ir orumą, ir vien turėdamas tikslą kitą žmogų pažeminti, asmuo piktnaudžiauja savo teise reikšti nuomonę, todėl privalo atlyginti tokiu piktnaudžiavimu kitam asmeniui padarytą turtinę arba neturtinę žalą. Taigi, skirtingai nei paskleistoms žinioms, nuomonėms taikomas kitoks testas, nesiremiantis nuomonės tikrumu: a) nuomonės reiškimo būdas, forma ir priemonės, akivaizdžiai žeminančios asmens garbę ir orumą; b) vien tikslo turėjimas pažeminti kitą asmenį; c) piktnaudžiavimas savo teise (LR CK I knyga. Bendrosios nuostatos. 1.137 str. 3 dalis). „Draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai“.

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 5.

22 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

23 Mikelėnas, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. II knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.

EŽTT jurisprudencijoje ypač saugomos žurnalistų teisės ir pasisakoma prieš reikalavimą iš žurnalistų visiško tikslumo. Toks reikalavimas užkirstų kelią žiniasklaidai atlikti demokratijos „sarginio šuns“ funkciją. Jeigu žiniasklaida būtų įpareigota skelbti tik absoliučiai tikslią ir visiškai patikrintą informaciją, jos veikla būtų paralyžuota, nes paprastai tai yra neįmanoma. Žurnalistų etikos kodeksas reikalauja, kad būtų skelbiam tik patikrinta informacija²⁴. Jei žurnalistas padarė viską, ką tokioje situacijoje būtų padaręs sąžiningas žurnalistas, neesminiai publikacijos netikslumai neturėtų būti pagrindas taikyti komentuojamą straipsnį. Tokia nuostata iš esmės atitinka ir EŽTT praktiką.

Kadangi LR CK nenumato jokių išlygų ir galimybių asmens garbės ir orumo gynimo ypatumus reglamentuoti specialiuose įstatymuose, tai, išgaliojus LR CK, susidarė tam tikras teisinis neaiškumas dėl skirtingų ordinarinių įstatymų taikymo ginant asmens garbės ir orumo konstitucinę teisę. VII normos, reglamentuojančios šiuos klausimus ir neatitinkančios LR CK 2.24 straipsnio nuostatų, nebegali būti taikomos. Remiantis šia išvada VII turėtų būti panaikintos atitinkamos nuostatos, kurios taip pat konkuruojančiai su LR CK reglamentuoja asmens garbės ir orumo gynimą ir sudaro klaidingą įspūdį dėl LR CK ir VII konflikto.

Žurnalistų savivaldą ir etiką reglamentuojantys tarptautiniai dokumentai labai kruopščiai formuluoja žurnalistikos profesinius principus. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijoje dėl žurnalistikos etikos aiškiai pateikiami žinios ir nuomonės atribojimo reikalavimai. Čia tvirtinama, kad etikos požiūriu pagrindinis žurnalistikos vertinimo principas – žinios ir nuomonės aiškus skyrimas, išraiškos priemonių, kurios neleistų jų supainioti, taikymas. Skelbiamos žinios turi būti grindžiamos tiesa, kurią garantuoja atitinkamos patikrinimo bei įrodymo priemonės, žinių paneigimo, aprašymo bei atpasakojimo nešališkumas. Gandai neturi būti painiojami su žiniomis. Žinių antraštės ir santraukos turi kiek įmanoma tiksliau atspindėti pateikiamų faktų ir duomenų esmę. Nuomones raginama reikšti skelbiant mintis arba komentarus apie bendro pobūdžio idėjas, pastabas apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nors nuomonės yra neišvengiamai subjektyvios ir todėl joms negali ir neturėtų būti taikomas tiesos kriterijus, privaloma garantuoti, kad jos būtų reiškiamos sąžiningai ir etiškai. Nuomonėmis neturi būti mėginama paneigti arba nuslėpti tikrų faktų ir duomenų. Atitinkamos nuomonės ir žinių atskyrimo nuostatos perkeltos ir į Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą.

1.3. Nuomonės ir fakto atskyrimo problema

Naudojantis konstitucine saviraiškos laisve (Konstitucijos 25 str.) skleidžiama informacija teisiniu požiūriu skirstoma į žinias ir nuomones. Atribodami žinių (faktų ir duomenis) nuo nuomonės, teismai vadovaujasi LR VII apibrėžtomis sąvokomis: *žinia* – visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas faktas ar tikri (teisingi) duomenys (LR VII 69 str.). Taigi, žinia – tai informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis. *Nuomonė* – visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai

24 Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m rugsėjo 26 d. nutarimu pritarta Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 1993 m. liepos 1 d. rezoliucijai Nr. 1003/1993. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 85-1918.

apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais, ir paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiančią neiškreipiančią faktų ir duomenų (LR VII 33 str.). Pagrindinis kriterijus, skiriantis išreikštą nuomonę nuo paskleistos žinios, yra galimybė žiniai taikyti tiesos kriterijų.

Nė viena konstitucinė žmogaus teisė ar laisvė nėra absoliuti. Kiekviena teisė ir laisvė turi ribas, kurios nustatomos įstatymuose siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir teisėtus interesus. Teisė reikšti nuomonę taip pat nėra absoliuti. Šia teise, kaip ir kiekviena kita teise, negalima piktnaudžiauti, t. y. nuomonės reiškimo laisvės negalima panaudoti siekiant pažeminti kitą žmogų, pažeisti jo garbę ir orumą. Konvencijos 10 straipsnyje taip pat numatyta nuomonės reiškimo ribojimo galimybė įstatymu, jeigu tai būtina demokratinėje visuomenėje, siekiant užkirsti kelią kitų asmenų orumo pažeidimui ar siekiant apsaugoti jų kitas teises. Konstitucine prasme nuomonės, kuria siekiama įžeisti kitą asmenį, pažeminti jo garbę ir orumą, reiškimas laikytinas piktnaudžiavimu teise, sukeliančiu civilinę atsakomybę. Kai nuomonės reiškimas iš esmės reiškia tam tikrų faktų išdėstymą ir toks nuomonės reiškimas pažeidžia kito asmens garbę ir orumą, tai asmuo, kurio garbė ir orumas pažeisti, turi teisę ginti savo pažeistas asmenines neturtines vertybes teismine tvarka²⁵.

Neetiškai, nesąžiningai, nesiremiant jokiais argumentais ar faktais arba tam tikrus faktus nutylint reiškiamą nuomonę gali būti pripažinta žeidžiančia asmens garbę ir orumą ir toks naudojimas saviraiškos laisve gali būti ribojamas suteikiant prioritetą kitai konstitucinei vertybei – saviraiškos laisvei.

L. Meškauskaitė savo monografijoje „Žiniasklaidos teisė“ ankstesnę teismų praktiką apibendrina teiginiu, kad „atskirti duomenis (faktus) nuo nuomonės yra pirmaeilis uždavinys asmens garbės ir orumo bei dalykinės reputacijos gynimo byloje, nes asmens teisės Civilinio kodekso 2.24 str. ir Visuomenės informavimo įstatymo ginamos tik tada, kai yra paskelbti duomenys. Teismas negali įpareigoti paneigti nuomonę, nors ji būtų labai netikėta, nes būtų pažeisti Konstitucijos 25 str. ir Konvencijos 10 str.“²⁶ LR KT doktrina draudžia paneigti vieną teisę nepagrįstai iškeliant kitą teisę kaip prioritetą. Pareiškus įžeidžiančią, netikėtą ar šokiruojančią nuomonę, kuri nėra pagrįsta jokiais faktais (duomenimis), taip pat galima pažeisti asmens garbę ir orumą. Toks suprimityvintas testas yra nepakankamas norit atlikti tinkamą kruopštų skirtingų konstitucinių teisių balansavimą. Visuomeninę nuomonę apie asmenį galima suformuoti tiek paskleidžiant žinią (faktus, duomenis), tiek pareiškiant nuomonę. Kiekvienas iš mūsų turi teisę tikėtis, kad apie mus nuomonė bus formuojama pagal realius mūsų veiksmus, nuopelnus ir pasiekimus. Nuo neteisingos, nepagrįstos ir įžeidžiančios nuomonės pareiškimo ir jos pagrindu visuomeninės nuomonės suformavimo asmuo taip pat turi teisę gintis (mažesnės apimties gynybos teisė numatyta viešiesiems asmenims) ir šią teisę jam garantuoja LR Konstitucijos 21 straipsnio 2 ir 3 dalys („Žmogaus orumą gina įsta-

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 17 d. nutartis byloje L. Kniūkšta v. V. Žutauto leidybos įmonė „Kriminalistika“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-988/2001).

26 Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 263.

tymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“) bei Konvencijos 8 straipsnis („Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“). Teismą Konstitucija įpareigoja ginti asmens garbę ir orumą neatsižvelgiant į tai, paskleistas žinios ar nuomonės. Teigiama arba neigiama visuomeninė nuomonė gali būti suformuota tiek paskleidžiant faktus, tiek nuomones. Todėl vien atskyrus nuomones ir paskleistas žinias sunku tikėtis visaverčio konstitucinio balansavimo.

Tiek LAT senato nutarimas, tiek gausi Lietuvos teismų praktika saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos bylose reikalauja nuomonę grįsti faktais. Reikia pripažinti, kad balansuojant minėtas konstitucines teises Lietuvos tesimai savo praktikoje šia LAT senato nutarimo pastaba retai vadovaujasi. Lietuvos teismų sprendimų motyvuose nėra gilinamasi, ar paskleista nuomonė buvo grindžiama faktais. Bylose dalyvaujant viešiesiems asmenims dažnai į tai teismas nekreipia dėmesio tiesiog pasisakydamas, kad diskusija vyksta svarbiais, viešajam interesui sudarančiais klausimais, ir nuomonės reiškimo būdas nėra aptariamas. Taigi, tokiuose sprendimuose apsiribojama tik patikrinimu, ar paskleistos žinios (duomenys ir faktai) atitinka tikrovę, taip nepagrįstai sumenkinant būtiną konstitucinę nuomonės reiškimo testą. Teismas turėtų siekti nustatyti, ar asmens garbę ir orumą žeminanti nuomonė yra pagrįsta, ar ji išreikšta sąžiningai, pareikšta siekiant sukurti ir palaikyti visuomeninę diskusiją viešajam interesui svarbiais klausimais, siekiant visuomenę informuoti, ar tiesiog asmenį įžeisti, pažeminti, nuteikti prieš jį visuomenę. Tik abiem informacijos dalims – žiniai ir nuomonei – taikant konstitucinius testus galima tinkamai apginti asmens garbę ir orumą.

Lietuvos teismų praktikoje pateikiama daug nuomonės ir žinios atskyrimo būdų. Tai turi būti sprendžiama iš visos publikacijos turinio, konteksto, tikslo, kryptingumo, pavartotų meninės išraiškos formų, sakinių konstrukcijos. Gali turėti reikšmės pasisakymo aplinkybės ir tikslai. Teismas turi įvertinti, ar teiginiai kategoriški, ar jais tik iškeliami klausimai ir siekiama atkreipti dėmesį į aktualią problemą, pareiškiamas autorius susirūpinimas svarbiu klausimu. Nuomones ir faktus galima atskirti nustatant, ar sakiniai suformuluoti kaip teigimas, ar kaip pasiūlymas, dvejonė, klausimas, ar dar kitokia forma. Tuo atveju, kai teiginiai išdėstomi su abejonėmis, su nuorodomis, kad tai autorius manymas ar nuomonė, arba klausiamąja forma, tai gali būti daroma išvada, jog yra pateiktas asmens subjektyvus požiūris į faktus, o ne žinia. Nustatyti teisinį faktą, ar paskelbta nuomonė, ar žinia, galima tik ištyrus visas bylos aplinkybes²⁷.

Jei asmuo yra nepatenkintas formavimu apie save neteisingos, nepagrįstos nuomonės, kuri neturi jokio pagrindo, o yra tiesiog kitų asmenų įsivaizdavimas, ir tokia nuomonė nėra pagrįsta jokiais faktais (duomenimis), jis turi konstitucinę teisę gintis nuo tokios nuomonės apie jį formavimo. Kito asmens saviraiškos laisvė šiuo atveju negali pagrįstai būti svarbesnė nei asmens teisė į garbę ir orumą.

Galima konstatuoti, kad nuomonės ir žinios (faktų ir duomenų) atskyrimo testas sprendžiant saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos bylas yra nepakan-

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 2A-501/2008.

kamas konstituciniam skirtingų vertybių balansavimui. Teisėjas sprendamas bylą turi pareigą ne tik tirti, ar paskleista žinia, ar nuomonė, bet ir išsiaiškinti, kokia visuomeninė nuomonė suformuota. Tirti, ar tokia nuomonė yra pagrįsta, pareikšta sąžiningai.

Lietuvos Respublikos Seime buvo inicijuotas LR VIĮ 2 straipsnio pakeitimas²⁸ įstatymo projektu Nr. XP-3268. Vienu įstatymo pakeitimo projekto straipsniu buvo siekiama įpareigoti, kad „nuomonė privalo remtis faktais, pagrįstais argumentais“. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos išvadoje dėl šių LR VIĮ galimų novelių teigiama, kad EŽTT laikosi pozicijos, kad subjektyviu vertinimu autorius negali būti patrauktas atsakomybėn už savo nuomonę apie tam tikrus faktus ar aplinkybes, kurių teisingumas negali būti įrodytas, o reikalavimas, kad asmuo įrodytų, pagrįstų savo subjektyvius vertinimus, gali būti prilyginamas laisvės turėti savo nuomonę, kuri yra saviraiškos laisvės sudėtinė dalis, paneigimui (išvadoje nurodyti EŽTT 1997 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *DE Haes and Gijssels* ir 1997 m. birželio 25 d. byloje *Obershilk v. Austrija*)²⁹. Reikia pasakyti, kad tokia Europos teisės departamento išvada nebeatitinka naujausios EŽTT praktikos. Byloje *Alithia Publishing company Ltd & Constantinides v. Cyprus* teismas konstatavo: „Teismas nurodo, kad jo praktikoje, siekiant pateisinti ginčijamus teiginius, turi būti skirtingai traktuojami skleidžiami faktai ir nuomonės, nes faktų egzistavimas gali būti patikrinamas, o nuomonių teisingumas nėra įrodinėjamas. Tačiau net ir tuo atveju, jei pareiškimai priskiriami nuomonėms, turi būti pakankamai faktų tas nuomonės pagrįsti. Jei tokių faktų nėra, nuomonės reiškinys gali būti traktuojamas kaip perteklinis ir nebūti saugomas Konvencijos“³⁰. EŽTT paskelbus šį precedentą galima konstatuoti, kad iš esmės įgyvendinant nacionalinėje civilinėje teisėje Konvencijos 10 straipsnį (*mutatis mutandis* Konstitucijos 25 str.), nustatant teisingumą tų faktinių aplinkybių, kuriomis nuomonė buvo grindžiama, gali būti taikomas *onus probandi* (įrodinėjimo pareiga) principas. EŽTT ne kartą ir kitose bylose yra konstatavęs, kad atskirti nuomonę ir faktą labai dažnai yra sudėtinga. Iš esmės naujausia EŽTT praktika reikalauja nuomonės reiškiniai turėti pakankamą faktinį pagrindą.

Nuomonės ir žinios (faktų ir duomenų) atskyrimo teisinė problematika buvo plėtojama ir kitų šalių konstitucinėse jurisprudencijose. JAV daugelį metų tiek visoje vietoje erdvėje, tiek žiniasklaidoje vyrauja pliuralizmo dvasia. Gausėjant žiniasklaidos kanalų kasdien liejasi neribotas informacijos srautas (tiek žinių, tiek nuomonių). Ypač daug nuomonių pateikiama apie viešuosius asmenis. Kaip ir kiti verslai, žiniasklaidai reikia produkto, kurį būtų galima parduoti. Dažnai pasikliaujama klaidinga nuomone, kad nesvarbu, kad ir kokia bjauri bei įžūli nuomonė pateikiama, ji yra ne tik puiki prekė rinkai, bet ir turi konstitucinį imunitetą ir ją saugo pirmoji pataisa. Toks tvirtinimas atsirado dėl pernelyg plačios pirmosios JAV konstitucijos pataisos interpretacijos.

28 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 2, 46 ir 50 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-3268. Lietuvos Respublikos Seimo duomenų bazė [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-15]. <www.lrs.lt/istatymu_projektai>.

29 Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos išvada „Dėl LR VIĮ 2, 46 ir 50 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-3268 atitikties ES teisei“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-15]. <www.etd.lt>.

30 EŽTT byla *Lindon and others v. Prancūzija*. 2007 m. spalio 22 d. Nr. 21279/02; 36448/02.

*Ollman v. Evans*³¹ byloje teismas suformulavo faktų ir nuomonių atskyrimo testą. Šioje byloje universiteto profesorius apkaltino žurnalistus šmeižtu. Profesorių žurnalistai vadino marksistu ir kaltino „aukštojo išsilavinimo indokrinavimu“. Po to, kai straipsnis pasirodė laikraščiuose, profesorius neteko universiteto skyriaus departamento vadovo posto. Teisėjas Kenneth’as Starr’as parašė nuomonę D. C. apygardai, kuri tapo garsiuoju keturių faktorių Ollman testu³². *Pirmas faktorius*: analizuojama bendroji kalbos vartojimo ar prasmės specifika. Remiantis šiuo faktoriumi, kuo tikslesnė vartojamų sąvokų ir žodžių asociatyvi definicija, tuo informacija gali būti labiau priskiriama faktams ir už tokios informacijos skleidimą turėtų būti baudžiama. *Atras faktorius*: teismas tiria, ar paskleista informacija patikrinama. Šis testas reikalauja nustatyti, ar paskleista informacija gali būti patikrinta. Jei vidutinis skaitytojas pateikiamą informaciją suvokia kaip patikrinamą, tokia informacija negali būti priskiriama nuomonei. Juolab jei skaitytojas gali rasti alternatyvų informacijos šaltinių ir ten patikrinti pateiktą informaciją, tokia informacija negali būti laikoma nuomone. *Trečias faktorius*: turi būti tiriama visas pateiktas tekstas, o ne tik šmeižiantis ar įžeidžiantis teiginys. Turi būti tiriama, ar visame tekste yra tokių frazių kaip „aš manau“. *Ketvirtas faktorius*: teismas turi vertinti platesnį kontekstą. Toks platesnis kontekstas yra susijęs su leidinio rūšimi ir net publikacijos pateikimo vieta leidinyje. Jei tai nuomonių skiltis, informacija greičiausiai bus priskirta nuomonei.

Galutinis smūgis nuomonės konstituciniam imunitetui sudotas JAV aukščiausiojo teismo nagrinėtoje byloje *Milkovich v. Lorain Journal Co*³³. Šioje byloje pabrėžta, kad neegzistuoja joks nuomonės reiškimo konstitucinis imunitetas. JAV aukštosios mokyklos imtynių treneris Mike’as Milkovichius kreipėsi į teismą dėl vietiniame laikraštyje išspausdinto kaltinimo melavimu liudijant teisme. Kadangi M. Milkovichius teisme davė priesaiką, tai jo kaltinimai melagyste buvo šmeižiantys *per se*. Teismas konstatavo, kad šiuo atveju nuomonės ir fakto atskyrimas nėra reikšmingas: „nuomonės reiškimas dažnai gali reikšti objektyvių faktų tvirtinimą“. Šioje byloje teismas pateikė dviejų frazių pavyzdžius: 1) „Jones yra melagis“, 2) „Mano nuomone, Jones yra melagis“. Taikant ankstesnį testą, kai buvo laikomasi principo, jog nuomonė turi konstitucinės pataisos imunitetą, ieškovas nuo antrosios frazės negalėtų apsiginti, nes pareikšta nuomonė. Taikant naująjį testą abi frazės gali būti pripažintos šmeižiančiomis, kadangi abiem atvejais skaitytojas manys, kad informacijos pateikėjas žino faktus, kurie leidžia pareikšti tokią nuomonę. Taigi reikia patikrinti, ar tie faktai, kurie leido susidaryti tokiai nuomonei, egzistuoja, ir tokia nuomonė gali būti baudžiama, jei ji neteisinga. Teismo nuomone, teigimas, kad tai mano nuomonė, teiginio „Jones yra melagis“ nepaverčia nuomone, tai ir lieka fakto konstatavimas. Taigi viešieji debatai laidoje, kurioje vartojama įžeidžianti retorika, negali apsaugoti žodžio laisvę *per se* piktnaudžiaujančio asmens, net jei tokia laida ir yra pateikiama kaip aštri ir spalvas tirštinanti. Toks nuomonės reiškimo kons-

31 *Ollman v. Evans*, 750 F.2d 970, 979 (D.C. Cir 1984) (en banc), cert. denied, 471 U.S. 1127 (1985).

32 Ponsoldt, J. F. Challenging Defamatory Opinions as an Alternative to Media Self-Regulation. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*. 1998–1999, 45: 50.

33 *Milkovich v. Lorain Journal Co.*, 497 U.S. 1, 10 (1990).

titucinis vertinimas gali padėti gražinti viešuosius debatus apie viešuosius asmenis į didesnės atsakomybės lygį.

Garsiojoje byloje *New York Times Co. v. Sullivan* buvo balansuojama individo teisė į reputacijos apsaugą ir visuomenės teisė į atvirą diskusiją ir žodžio laisvę. Nuo pat bylos *New York Times Co. v. Sullivan ir Gertz* reiškiamos nuomonės saugojimo konstitucinė privilegija buvo neginčijama. Nuo *Milkovich v. Lorain* bylos JAV teismų praktikoje taikant pirmąją JAV konstitucijos pataisą prasidėjo nauja era. Daug žodžio laisvės fetišizavimo advokatų išreiškė susirūpinimą, kad „idėjų rinka“ gali būti rimtai apribota, bet priėmus šį teismo sprendimą atsakovai šmeižimo bylose turi argumentuoti, kad jų ginamos nuomonės negali būti įrodomos kaip neteisingos ar neatsargiai ir nerūpestingai išreikštos.

1.4. Viešieji asmenys

Saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos tiek EŽTT, tiek Lietuvos teismų praktikoje viešųjų ir privačių asmenų atžvilgiu sprendžiamos skirtingai. Konstitucinis asmenų lygybės principas savaime nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, kurių skirtinga padėtis, atžvilgiu³⁴. Asmenų lygybės problema įstatymuose negali būti tinkamai išspręsta kiekvienu atveju neįvertinus, ar pagrįstai jų atžvilgiu yra nustatomi teisinio reguliavimo ypatumai³⁵.

Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Konstitucijos 33 straipsnio 2 dalyje piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus, draudžiama persekioti už kritiką. Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai, iš Konstitucijos kyla žiniasklaidos laisvė³⁶. Pažymėtina, kad visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų asmeninės savybės, jų elgesys bei kai kurios privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti reikšmės viešiesiems reikalams. Visuomenės interesas apie šiuos asmenis žinoti daugiau negu apie kitus yra konstituciškai pagrįstas. Minėtas interesas nebūtų užtikrintas, jeigu kiekvienu konkrečiu atveju skelbiant visuomeninę reikšmę turinčią informaciją apie visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujantį asmenį privataus gyvenimą būtų reikalingas šio asmens sutikimas. Vadinasi, žiniasklaida gali be asmens sutikimo informuoti visuomenę apie tokio asmens privataus gyvenimą tokiu mastu, koku to asmens asmeninės savybės, elgesys, kitos privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti reikšmės viešiesiems reikalams ir dėl to skelbiama informacija turi visuomeninę reikšmę. Visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujantis asmuo negali nesitikėti didesnio visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio. Tokie asmenys paprastai vadinami viešaisiais asmenimis.

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 20-537.

35 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl nepilnamečių asmenų grupės padaryto nusikaltimo“. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 104-2644.

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 7.

Remiantis prof. V. Mikelėno LR CK normų interpretavimu tiek privataus gyvenimo, tiek garbės ir orumo gynimo atveju LR CK daro skirtumą tarp viešojo ir privataus asmens: „Viešojo asmens kritika, kad ir kokia ji griežta ar kandi būtų, yra leistina. Todėl viešas asmuo turi pakesti ir toleruoti jo atžvilgiu skelbiamą (nors ir nevisiškai tiksliai) informaciją ar nuomonę, kuri privataus asmens atžvilgiu gali būti vertinama kaip garbės ir orumo pažeidimas. Šiuo atveju sprendžiant dviejų konstitucinių vertybių – asmens garbės ir orumo ir teisės skleisti informaciją ir reikšti nuomonę koliziją pirmenybė teiktina pastarajai: „jeigu asmuo skelbia duomenis apie viešąjį asmenį vien turėdamas tikslą šį asmenį įžeisti, pažeminti, pakenkti, tai atsakomybė atsiranda bendraisiais pagrindais“³⁷.

Viešiesiems asmenims pirmiausia priskirtini asmenys, kurie dėl einamų pareigų ar savo darbo pobūdžio dalyvauja viešajame gyvenime. Tai – politikai, valstybės ir savivaldybių pareigūnai, visuomeninių organizacijų vadovai. Viešaisiais asmenimis gali būti laikomi ir kiti asmenys, jeigu jų veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams. Konstitucijoje viešojo asmens sąvokos nėra.

Šios konstitucinės normos buvo įgyvendintos LR VII. Čia viešieji asmenys apibrėžiami taip: „Viešasis asmuo – valstybės politikas, teisėjas, valstybės ar savivaldybės pareigūnas, politinės partijos ir (ar) asociacijos vadovas, kuris dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje, arba kitas asmuo, jeigu jis turi viešojo administravimo įgaliojimus ar administruoja viešųjų paslaugų teikimą arba jeigu jo nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams“.

Toks gana platus viešųjų asmenų rato apibrėžimas leido Lietuvos teismams šia sąvoka vadovautasi sprendžianti Konstitucijos 21 ir 25 straipsniuose numatytų konstitucinių vertybių (asmens garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės) susidūrimą.

Lietuvos teismų praktikos trūkumu gali būti laikoma tai, kad sprendžiant, ar asmuo, ginantis savo garbę ir orumą ir reikalaujantis paneigti tikrovės neatitinkančias žinias, yra viešasis, nustatoma per griežta riba tarp viešųjų ir privačių asmenų. Strasbūro žmogaus teisių teismo praktikoje yra ne kartą išreikšta nuomonė, kad viešųjų asmenų viešumo laipsnis skirtingas ir bylose *ad hoc* reikia įvertinti, ar tai trumpalaikis viešasis asmuo, ar tai politikas, kuris beveik be išimčių laikomas viešuoju asmeniu *par excellence*, ar valstybės tarnautojas, kuris EŽTT praktikoje laikomas „silpnėsiu“ viešuoju asmeniu (vok. *Relative Personen der Zeitgeschichte*), ar tai, tarkime, universiteto profesorius, kuris dalyvauja viešojoje programoje, finansuojamoje mokesčių mokėtojų pinigais. Kadangi kiekvienu atskiru atveju savo garbę ir orumą ginantis asmuo yra skirtingo laipsnio „viešasis asmuo“, atliekant skirtingų konstitucinių vertybių susidūrimo balansavimo procedūrą teismo sprendime reikia atskleisti, kokio laipsnio tas viešasis asmuo. Strasbūro Žmogaus Teisių Teismas politikų, kaip viešųjų asmenų *par excellence*, garbės ir orumo gynimo atvejus dažniausiai atmeta ir nubausto asmens, paskleidusio žinias, saviraiškos laisvę pripažįsta svarbesne už viešojo asmens *par excellence* garbę ir orumą. O bylose, kuriose garbę ir orumą gina „silpnėsiu“ viešieji asmenys, jų garbė ir orumas yra saugomi

37 Mikelėnas, V., et al., *supra* note 23.

labiau ir įsikišimas į asmens saviraiškos laisvę Konvencijos požiūriu gali būti pripažintas pateisinamu.

Skirtingų laipsnių asmenų viešumas Lietuvos teismų praktikoje turėtų būti atskleidžiamas analogiškai kaip ir EŽTT praktikoje siekiant *ad hoc* įvertinti asmens viešumo svarbą visuomenei, būtinybę demokratinėje visuomenėje kurti ir palaikyti diskusiją apie šio viešojo asmens gyvenimą, jį vertinti, tikėtina kėsintis į šio asmens garbę ir orumą. EŽTT praktikoje aiškiai suformuota doktrina, kuria remiantis politikai, ypač patys aktyviai dalyvaujantys viešuosiuose debatuose ir dažnai pasisakymais aštriai ar net įžeidžiančiai kritikuojantys savo kolegas, negali tikėtis absoliutaus savo garbės ir orumo gynimo³⁸. Tai pateisinama dėl dviejų priežasčių. Pirma, politikų, kaip viešųjų asmenų *par excellence*, dalyvavimas valstybės gyvenime yra ypač svarbus demokratinėms diskusijoms ir jų apribojimas neatitiktų viešojo intereso. Antra, politikai turi daug platesnes galimybes nei kiti asmenys gintis nuo kritikos viešai pasisakydami ir taip pasinaudodami platesne galimybe formuoti apie save kitokią nuomonę. Ne politikų, o, pavyzdžiui, valstybės tarnautojų garbę ir orumą EŽTT praktika leidžia labiau saugoti³⁹.

Tai nereiškia, kad politikai kaip viešieji asmenys *par excellence* negali ginti savo garbės ir orumo. Tiesiog jiems bylinėjantis dėl garbės ir orumo yra naudojami kiti saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos pusiausvyros nustatymo testai.

Vokietijos konstitucinio teismo doktrinoje analizuojama, ar pakanka viešuosius asmenis apibrėžti kaip politikus, valstybės tarnautojus arba kaip asmenis, turinčius viešųjų įgaliojimų, informacija apie kurių privatų gyvenimą gali būti lemiama siekiant pateikti į tas pareigas ir vėliau tvarkant viešuosius reikalus. Kaip minėta, viešojoje informacinėje erdvėje yra erdvė, kurioje formuojasi vienokia ar kitokia visuomeninė nuomonė. Bet, tarkime, pop žvaigždės arba visuomenės veikėjai savo pareiškimais, asmeninio gyvenimo pavyzdžiais taip pat formuoja visuomeninę nuomonę, kuria šiuolaikinio gyvenimo elgsenos standartus. Jie gali būti laikomi viešaisiais asmenimis.

EŽTT pripažinęs, kad Vokietijos konstitucinis teismas priėmė sprendimą, pažeidžiantį Monako princesės Caroline privataus gyvenimo teises, šiame savo sprendime išplėtė viešųjų asmenų apibrėžimo doktriną⁴⁰. Suformuluotas testas kaip sąlyginis (*relativ*) viešasis asmuo gali būti atskirtas nuo absoliutaus viešojo asmens (viešasis asmuo *par excellence*, *public figures per excellence*, *figures of contemporary society par excellence*, vok. *Absolute Personen der Zeitgeschichte par excellence*). Visuomenės susidomėjimas sąlyginiais viešaisiais asmenimis priklauso nuo konkretaus įvykio, o absoliutus viešasis asmuo *par excellence* patiria visuomenės susidomėjimą net ir neįvykus jokių svarbesnių įvykių. Vokietijos konstitucinis teismas laikėsi pozicijos, kad tiek sąlyginis viešasis asmuo, tiek viešasis asmuo *par excellence* turi teisę pasitraukti į izoliuotą, nuošalią (angl. *secluded place*) vietą ir tik ten gali tikėtis visiško privatumo⁴¹. EŽTT pripažino šį Vokietijos konstitucinio teismo nutarimą pažeidžiančiu viešųjų asmenų teises į

38 EŽTT byla *Oberschlick v. Austrija*, 1997 m. liepos 1 d. Nr. 20834/92.

39 EŽTT bylos *Janowski v. Lenkija*, 1999 m. sausio 21 d. Nr. 25716/94; *Oberschlick v. Austrija*, 1997 m. liepos 1 d. Nr. 20834/92.

40 EŽTT byla *Von Hannover v. Vokietija*, 2004 m. birželio 24 d. Nr. 59320/00.

41 Bundesverfassungsgericht {BVerfG}, Dec. 15, 1999, 101 BVerfG361.

privatumą ir pritaikė kitokį jų konstitucinių teisių balansavimo testą. Viešojo asmens privatumas gali būti ribojamas tik tais atvejais, kai visuomenei apie jų privatų gyvenimą pateikta informacija turi visuomeninės reikšmės ir paskatina svarbias diskusijas viešojo intereso klausimais.

Esant tam tikroms aplinkybėms platesnės gali būti ir savo funkcijas vykdančių valstybės tarnautojų kritikos ribos, tačiau, atsižvelgiant į būtinybę užtikrinti tinkamą šių pareigų atlikimą, kritikos požiūriu tarnautojai vis dėlto neprilyginami politikams, t. y. tarnautojams iš esmės taikoma stipresnė apsauga. Didesnės tolerancijos kritikos taisyklė iš esmės taikoma ir kitiems asmenims, dalyvaujantiems viešojoje diskusijoje bei įgyvendinantiems saviraiškos laisvę⁴².

Konstitucijos tikslas yra taip reguliuoti valstybės ir piliečių gyvenimą, kad jos skirtingi sluoksniai ir jų interesai būtų harmoningai suderinti dėl bendro sugyvenimo ir visiems bendrų gėrių saugojimo. Kuriai nors vienai konstitucinei vertybei pradėjus vyrauti kitų atžvilgiu, pastarosios pradeda skursti ir gali sukelti neigiamų visuomeninių padarinių bendram visuomenės vystymuisi. Tiek EŽTT, tiek Lietuvos teismų praktikoje sprendžiant viešųjų asmenų garbės ir orumo bylas išivyroja pastebima tendencija pripažinti asmens garbės ir orumo (Konstitucijos 21 str.) konstitucinę teisę kaip mažiau reikšmingą nei asmens saviraiškos laisvė (Konstitucijos 25 str.). Taigi viešųjų asmenų kategorijoms priklausantys piliečiai turi ne tik susitaikyti su tuo, kad jų užimamos valstybinės ar visuomeninės pareigos (Konstitucijos 33 str.) reikalauja didesnio jų privataus gyvenimo skaidrumo, platesnio kėsینimosi į jų garbę ir orumą, bet ir apskritai apsunkena jų teisę tinkami apsiginti tiek savo privatų gyvenimą, tiek garbę ir orumą. Jei Lietuvos teismų praktika sprendžiant garbės ir orumo bylas suabsoliutintų viešųjų asmenų garbės ir orumo gynybos negalimumą, iškiltų konstituciškai pavojinga tendencija neproporcingai vieną vertybę iškelti aukščiau už kitą. Kokie gali būti tokio neproporcingo skirtingų konstitucinių vertybių derinimo padariniai? Pirmiausia, tokia teismų praktika suformuotų visuomenės nuomonę, kad viešieji asmenys yra traktuojami absoliučiai skirtingai ir į valstybines ar visuomenines pozicijas būtų kreipiami tie piliečiai, kurie nebūtų labai reiklūs savo asmens garbės ir orumo suvokimui. Tokiomis asmeninėmis savybėmis pasižymintys asmenys priimtų tokius sprendimus kitų piliečių atžvilgiu, kurie nebūtų nei pagal jų taikymo apimtį, nei pagal turinį nukreipti saugoti asmenų garbę ir orumą. Taigi, vienos konstitucinės normos iškėlimas aukščiau už kitą normą šiuo atveju leidžia ir neadekvačiai kištis į asmenų garbę ir orumą per galimybę šiuos sprendimus patikėti asmenims, kurių pačių garbė ir orumas nėra laikoma lygiaverčia konstitucine vertybe. Gali atsitikti, kad tokia teismų praktika gali versti asmenis, kurių moralinės savybės yra aukštesnio lygio ir aštrus asmens garbės ir orumo suvokimas, vengti valstybinės tarnybos ar bet kokios kitos visuomeninės veiklos. Ir į šį visuomenės sluoksnį būtų kreipiami asmenys, galintys susitaikyti su nuolatine nepagrįsta kritika ar jų garbės ir orumo menkinimu. Tokio tikslo konstitucija negali turėti. „Konstitucijų kūrėjai, prieš konstruodami šiuos mechanizmus (stabdžių ir atsvarų sistemos sumanymus), turėtų nuodugnai

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „EŽTT sprendimų santraukos. Saviraiškos laisvės apribojimai ginant asmens garbę ir orumą baudžiamosiose bylose (I) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-12-14]. <www.lta.lt/apzvalgos>.

išanalizuoti savųjų visuomenių struktūrą, dominuojančius politinio elgesio modelius, o ne tik postuluoti į amžinybę nukreiptus siekius, projektuoti teisingą visuomenę.⁴³ Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekimas reikalauja, kad į politiką, valstybės tarnybą ar kitas visai visuomenei svarbias pareigas patektų asmenys, kurie turi adekvatų savo garbės ir orumo suvokimą ir priimamus savo sprendimus taip modeliuotų, kad jų turinys saugotų asmens garbę ir orumą.

2. EŽTT saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos sprendimo doktrina

LR KT savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi aiškinant ir Lietuvos teisę. Tai pasakytina ir apie Europos Bendrijų Teisingumo Teismo ir Europos Bendrijų pirmosios instancijos teismo jurisprudenciją⁴⁴. Konvencija, kaip nacionalinės teisės interpretavimo šaltinis, faktiškai gali būti traktuojama kaip netiesioginis Lietuvos konstitucinės teisės šaltinis. EŽTT jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui, ir taikymui (LR KT 2000 m. gegužės 8 d., 2001 m. gegužės 10 d., 2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. kovo 24 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai). Taigi, ne tik Konstitucijos tekstas sukurtas semiantis įkvėpimo iš Konvencijos teksto, bet ir Konstitucija interpretuojama remiantis EŽTT praktika (vienas tokio interpretavimo pavyzdžių LR KT 2002 m. spalio 22 d. nutarimas dėl žurnalistų informacijos šaltinio atskleidimo, remiantis EŽTT bylomis *Fressoz ir Roire v. Prancūzija* ir *Goodwin v. Jungtinė Karalystė*)⁴⁵. Taigi EŽTT jurisprudencija sprendžiant asmens garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės kolizijos bylas Lietuvos teismų praktikai yra įpareigojančių precedentų šaltinis.

Todėl EŽTT savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad Konvencijos 10 straipsnis saugo ne tik palankiai, pagarbiai ar indiferentiškai priimamą informaciją ir idėjas, bet ir tokias, kurios ižeidžia, šokiruoja arba trikdo. Tokie yra pliuralizmo, tolerancijos ir pažiūrų platumo reikalavimai, be kurių demokratinė visuomenė tiesiog neegzistuoja⁴⁶. Šis saviraiškos laisvės ypatingos apsaugos argumentas yra pakartotas daugelyje EŽTT saviraiškos laisvės gynimo bylų ir tampa argumentacine šerdimi visų šio tipo bylų konvencinių vertybių balansavimo procedūrose. Konvencijos 17 straipsnis draudžia piktnaudžiauti

43 Sartori, G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Struktūrų, paskatų ir rezultatų tyrimas*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001, p. 1.

44 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 14. Konstatuojamoji dalis. IV dalis. 1.3. punktas.

45 Kūris, E. *The impact of the decisions of the European Court of Human Rights on the National legal system viewed from the standpoint of the Constitutional Court of Lithuania. Dialogue judges*. Strasbourg, 2009, p. 29.

46 EŽTT bylos *Handyside v. UK*, 1976; *Sunday Times v. U.K.*, 1979; *Lingens v. Austrija*, 1986; *Oberschilk v. Austrija*, 1991; *Thorgeir Thorgeirson v. Islandija*, 1992; *Jersild v. Danija*, 1994; *Goodwin v. U.K.*, 1996; *De Haes and Gijssels v. Belgija*, 1997; *Dalban v. Rumunija*, 1999; *Arslan v. Turkija*, 1999; *Thoma v. Liuksemburgas*, 2001; *Jerusalem v. Austrija*, 2001; *Maronek v. Slovakija*, 2001; *Dichand ir kiti v. Austrija*, 2002; *Alithia publishing v. Kipras*, 2008; *Kudeshika v. Rusija*, 2009.

nacionalinėms valstybėms: „Jokia šios konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokią nors veiksmą, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje numatytas teises ar laisves ar jas apriboti daugiau nei nustatyta šioje Konvencijoje.⁴⁷“ Ši Konvencijos norma įpareigoja ir Lietuvą laikytis EŽTT Konvencijos aiškinimo, t. y. įpareigoja laikytis EŽTT precedentų Lietuvos teismų praktikoje.

EŽTT jurisprudencijoje ypač pabrėžiama laisvos spaudos svarba visuomenėse, kurios gyvena vadovaudamosi teisės viršenybe. Žiniasklaida pateikia informaciją politiniais ir kitais viešojo intereso klausimais, visuomenei labai naudinga gauti tokią informaciją. EŽTT jurisprudencijoje pabrėžiama žiniasklaidos apsauga kaip demokratijos sveikatingumo būtinybė. Konvencija draudžia reikalauti pateikti savo nuomonę vienu ar kitu klausimu (negatyviosios saviraiškos laisvės savanoriškas įgyvendinimas tylėti ir nieko nesakyti). Atsižvelgiant į tai valstybės proteguojamas vienpusiškas ar paveiktos informacijos teikimas gali būti didelė ir nepriimtina kliūtis, trukdanti laisvai laikytis savo nuomonės⁴⁸.

Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* pasakyta apie „pareigas bei atsakomybę“. Remiantis EŽTT praktika saviraiškos laisvė (Konvencijos 10 str.) turi ypatingą reikšmę, be jos neįmanoma demokratija, pliuralizmas. Todėl saugoma gana įvairaus spektro informacijos ir idėjų saviraiškos laisvė, tarp jų ir tokių saviraiškos būdų, kurie žeidžia, šokiruoja ar trikdo. Naudojantis saviraiškos laisve žurnalistams suteikta plati viešojo intereso gynimo teisė. Bet ši teisė, kaip ir kitos Konvencijos teisės, turi savo ribas. EŽTT jurisprudencija neleidžia veikti nesąžiningai, siekti kitą asmenį ižeisti ar pažeminti, nesilaikant žurnalistų etikos informuoti visuomenę viešąjį interesą sudarančiomis temomis. Siekiant rasti tinkamą konfliktuojančių žmogaus teisių pusiausvyrą taikomas proporcingumo principas. Šis principas pasitelkiamas, kai atskleidžiamas susidūrusių teisių *ad hoc* turinys. Proporcinga pusiausvyrą suprantama taip, kad balansavimo procese nusveriami teisė būtų tik tiek ribojama, kiek tai yra būtina, o taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. EŽTT praktikoje ne kartą konstatuota, kad jei nacionalinis teismas balansuojant skirtingas teises suteikia *ad hoc* prioritetą asmens garbei ir orumui, o ne saviraiškos laisvei, didelės finansinės baudos taikymas yra laikomas pernelyg griežtu baudimu. Taigi, įgyvendinant Konvenciją ordinarinėje teisėje valstybės nustatyti „formalumi“, „sąlygos“ ar „apribojimai“ privalo būti proporcingi siekiamam teisėtam tikslui⁴⁹.

Įgyvendinant Konvencijos 10 straipsnio vykdymo kontrolę EŽTT vertina, ar nacionaliniai teismai savo diskreciją įgyvendina tinkamai ir pagrįstai, sąžiningai ir kruopščiai. EŽTT praktikai būdinga tai, kad teismas itin kruopščiai, sąžiningai, demonstruodamas itin plačias teises, socialines, kultūrinės ir politines pažiūras atskleidžia susidūrusių

47 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

48 Macovei, M. *A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks*. No. 2, p. 8 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-15]. <<http://www.coe.int/T/E/HumanRights/hrhb2.pdf>>.

49 Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 10 str. taikymo praktika. *Teisė*. 2001, 39: 2.

Konvencijos 10 ir 8 straipsnių vertybes. Teismas analizuoja bylos aplinkybių visumą, pareiškėjui inkriminuojamų pasisakymų turinį bei išsamiai paskelbtos publikacijos, išsakytos verbalinės nuomonės kontekstą. Iš esmės nustatant teisingą pusiausvyrą tarp asmens teisės į saviraiškos laisvę ir asmenų garbės ir orumo pažeidimo ypač svarbus platus ir visapusiškas abiejų konfliktuojančių konvencinių vertybių atskleidimas. Tik tai tinkamai atlikus galimas teisingas šių vertybių balansavimas. Tokiu atveju teismas tinkamai apriboja savo diskreciją ir atskleidžia, kokią Konvencinę vertybę *ad hoc* jis laikė svarbesne. Paskleidus duomenis ar nuomonę apie viešąjį asmenį ir jo valstybinę, visuomeninę, profesinę veiklą, atsakomybė EŽTT jurisprudencijoje nustatoma įvertinus duomenų paskleidimo tikslą ir įvertinus juos paskleidusio asmens elgesį. Jeigu saviraiškos laisve pasinaudojęs asmuo veikė sąžiningai, kruopščiai patikrino skleidžiamą informaciją (kuo kaltinimai didesni, tuo turi būti patikimesni tai patvirtinantys faktai), pagrindinis jo tikslas buvo informuoti visuomenę apie viešąjį asmenį ir jo veiklą pateikiant tokio turinio informaciją, kurią visuomenė turi pagrįstą ir teisėtą interesą žinoti (viešasis interesas), tai nereikšmingi informacijos netikslumai arba agresyvi įžeidžianti ar agresyviai atakuojanti kritika nėra pagrindas asmeniui taikyti atsakomybę⁵⁰.

EŽTT saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos byloje yra suformavęs tokią doktriną:

1. Nacionalinė teisė, kuri reikalauja visuomenės informavimo priemonės įrodyti nuomones, prieštarauja Konvencijos 10 straipsniui, nes nuomonės yra vertybinės nuostatos, kurios negali būti įrodomos kaip teisingos ar neteisingos. Pareikštos nuomonės gali būti tikrinamos jų pagrįstumo požiūriu. Politinėje diskusijoje dėl jos ypatingo visuomeninio reikšmingumo negali būti ribojamas nuomonės pateikimas, net jei nuomonė yra pareikšta neetiškai, itin kritiška, šokiruojanti ar įžeidžianti⁵¹.

2. Pareiškiant itin įžeidžiančią nuomonę tiek apie privačius, tiek apie viešuosius asmenis, jei nebuvo būtinumo sukurti viešąsias diskusijas viešojo intereso klausimais bei ginti demokratinės visuomenės (*angl. social pressure needs*) vertybes, naudojantis saviraiškos laisve gali būti pažeista kitų asmenų garbė ir orumas⁵².

3. Jei pateikiama informacija yra priskiriama faktinei, nacionalinė teisė turi garantuoti galimybę atsakovui gintis garbės ir orumo pažeidimo byloje įrodant paskleistų faktų teisingumą. Teismo ar nacionalinės teisės reikalavimas įrodyti vertybinės nuostatos (nuomonės) teisingumą yra Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas net ir tuo atveju, jei diskusija nėra politinė.

4. Iš visuomenės informavimo priemonės gali būti reikalaujama įrodymų, kad buvo pakankama faktinė bazė išreikštai nuomonei susidaryti. Kai nuomonė išreikšta apie teisminės valdžios grandį, turi būti atsižvelgiama į šios valdžios specifiką ir ji turi būti sau-

50 EŽTT bylos *A/S Diena and Ozolins v. Latvija*, Nr. 16657/03, 2007 m. liepos 12 d. sprendimas; *Kwiecien v. Lenkija*, 2007 m. sausio 9 d. Nr. 51744/99.

51 EŽTT bylos *Lingens v. Austrija*, 1986 m. liepos 8 d. Nr. 9815/82; *Oberschlik v. Austrija*, 1997 m. liepos 1 d. Nr. 20834/92; *Tolstoy Miroslavsky v. J. K.* 1995 m. liepos 13 d. Nr. 18139/91.

52 EŽTT byla *Tamer v. Estija*, 2001 vasario 6 d. Nr. 41205/98.

goma nuo nepagrįstų išpuolių (Konvencijos 10 str., skirtingai nei Konstitucijos 25 str., reikalauja specialios teisminės valdžios apsaugos).

5. Teismas paprastai reikalauja iš visuomenės informavimo priemonės prieš paskelbiant kaltinančias ar žeidžiančias nuomones turėti įdėmiai patikrintus faktus. Kuo kaltinimai didesni, tuo reikalavimai pagrįsti skleidžiamą informaciją turi būti aukštesni. Šis reikalavimas nėra absoliutus, nes neįmanomas visiškas žurnalistinis tikslumas⁵³. Nacionalinė teisė, kuri neleidžia informacijos autoriui įrodyti kaltinimų tikrumo ir pagrįstumo, pažeidžia Konvencijos 10 straipsnį.

6. Nors EŽTT praktikoje nebėra bylų dėl karikatūrų, koliažų, eskizų, bet šios saviraiškos priemonės yra laikomos jų autoriaus pareikšta nuomone⁵⁴.

7. Žurnalistai negali būti traukiami atsakomybėm už kitų asmenų išreikštas žinias ar nuomones. Tai laikoma spaudos teisės neproporcingu apribojimu nešališkai perteikiant visuomenei svarbią informaciją⁵⁵.

8. Balansuojant saviraiškos laisvę ir viešojo asmens garbės ir orumo koliziją skirtingo laipsnio viešųjų asmenų garbė ir orumas yra ginami skirtingai. Kuo asmens viešumo laipsnis aukštesnis, tuo prieš jį naudojama saviraiškos laisvė turi platesnes ribas⁵⁶.

9. Tinkamu viešųjų asmenų garbės ir orumo gynimu laikomas paskleistų tikrovės neatitinkančių ir asmens garbę ir orumą žeminančių žinių paneigimas. Neturtinės žalos atlyginimas viešiesiems asmenims laikomas antraeilium dalyku.

EŽTT praktika balansuojant saviraiškos laisvės ir viešojo *per excellance* asmens garbės bei orumo koliziją absoliučioje daugumoje bylų suteikia prioritetą saviraiškos laisvei dėl jos ypatingos reikšmės diskusijose viešojo intereso klausimais. Ne visi EŽTT teisėjai sutinka su tokia liberalia teismo pozicija ginant viešųjų asmenų *par excellance* garbę ir orumą. Šio teismo teisėjai Matscher ir Thoras Vilhjalmssonas yra linę griežčiau vertinti naudojimąsi saviraiškos laisve: Konvencijos 10 straipsnio tikslas, šių teisėjų nuomone, yra suteikti galimybę apsikeisti idėjomis ir nuomonėmis, o ne apsaugoti ketvirtarūšę žurnalistiką, neturinčią kvalifikacijos pateikti rimtus argumentus, bet entuziastingai naudojančią provokacinius ir nepagrįstus įžeidimus, kad pritrauktų daugiau skaitytojų, neįnešant reikšmingo indėlio į apsikeitimą nuomonėmis⁵⁷.

EŽTT doktrina saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos bylose palieka labai nedaug erdvės nacionalinei teisei ir nacionaliniams teismams skirtingai traktuoti Konvencijos normas. Dažniausiai nacionalinei teisei pripažįstama *margin of appreciation* (*marge d'appréciation*) nustatyti, ar nacionaliniai kultūriniai, socialiniai, politiniai ypatumai leidžia *ad hoc* skirtingai nei EŽTT praktikoje vertinti viešojo intereso sąvoką ir keliamos viešos diskusijos svarbos laipsnį. Konvencijos 15 straipsnis beveik nepalieka galimybės skirtingai interpretuoti Konvenciją tose srityse, kuriose ginama sa-

53 EŽTT byla *Pedersen ir Baadsgaard v. Danija*, 2004 m. gruodžio 17 d. sprendimas Nr. 49017/99.

54 Danilo, L. A. *Contribution to the Section on Defamation Law: the demarcation between statements of fact and opinion* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-05]. <<http://www.medialaw.ru/indep/en/k4-3.htm>>.

55 EŽTT byla *Jersild v. Danija*, 1994 m. rugsėjo 23 d. Nr. 15890/89.

56 EŽTT byla *Janowski v. Lenkija*, 1999 m. sausio 21 d. Nr. 25716/94.

57 EŽTT byla *Oberschlick v. Austrija* (No. 2) 1997 m. liepos 1 d. Nr. 20834/92. Atskiroji teisėjų Matscher ir Thor Vilhjalmsson nuomonė.

viraiškos laisvė. Šiose bylose, nors EŽTT pripažįsta, kad skirtingose valstybėse gali egzistuoti skirtingi moraliniai įsitikinimai, leidžiantys skirtingai interpretuoti Konvencijos straipsnius, dėl jų ypatingo svarbumo demokratijos kokybei yra maža *Margin of Appreciation*. Bet naujausioje EŽTT jurisprudencijoje konstatuojama, kad nacionalinėje teisėje gali būti įtvirtintas reikalavimas nuomones grįsti faktais⁵⁸. Vis dėlto EŽTT pažymi, kad Konvencijos 10 straipsnis (Saviraiškos laisvė) negarantuoja visiškos saviraiškos laisvės net ir pasisakant dėl ypač svarbaus viešojo intereso. Kėsinantis į kitų asmenų reputaciją, garbę ir orumą gali būti pažeistas Konvencijos 8 straipsnis (žmogaus asmeninio gyvenimo gerbimas). Reikia nustatyti tinkamą šių dviejų konkuruojančių žmogaus teisių pusiausvyrą. Iš žurnalistų reikalaujama laikytis profesinės etikos ir būtinumo pateikti patikimą informaciją apie viešąjį interesą atitinkančius įvykius ir reiškinius⁵⁹. Kuo agresyviau ir aršiau naudojamosi saviraiškos laisve, tuo kruopščiau patikrintus ir tvirtesnius įrodymus turi besinaudojantis saviraiškos laisve.

3. Lietuvos teismų praktika

Tiek viešųjų, tiek privačių asmenų bylose sprendžiant asmens garbės ir orumo bei saviraiškos kolizijos bylas Lietuvos teismai susiduria su pareikštų nuomonių ir paskleis-tų žinių atskyrimu. Apylinkės teismai tai laiko pagrindiniu bylos nagrinėjimo uždavi-niu. Jei paskleisti duomenys pripažįstami nuomone, teismas dažnai iškart baigia bylą suteikdamas absoliutų prioritetą saviraiškos laisvei, jei paskleisti faktai, reikalaujama iš juos paskleidusios šalies jų įrodymų, ir bylos baigtį lemia tai, ar paskleisti faktai įro-dyti, ar ne⁶⁰. Dėl tokio saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo gynimo kolizijos sprendimo supaprastinimo teismai dažnai įklimpsta į sunkiai išsprendžiamą nuomonių ir žinių atskyrimo problemą. Vieni teismai asmens garbę ir orumą pažeidžiančius teiginius priskiria nuomonėms, kiti žinioms (faktams ir duomenims). Skiriamos net lingvistinės ekspertizės siekiant įvertinti pateiktą informaciją. Lingvistinės ekspertizių skyrimo tiks-lingumas abejotinas, nes jos šios problemos išspręsti nepadeda. Viena bylos šalis pa-teikia lingvistinę ekspertizę, liudijančią, kad paskleista žinia, o kita šalis, kad pareikšta nuomonė⁶¹. Reikia konstatuoti, kad daugeliu asmens garbę bei orumą žeminančių žinių paskleidimo atvejų pranešime yra tiek žinių, tiek nuomonių, ir jas atskirti yra sudėtin-ga arba apskritai neįmanoma. Tokiu atveju reikėtų taikyti kitą testą, kuris gali padėti išspręsti dviejų konstitucinių vertybių – asmens garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės – kolizijos derinimo problemas.

58 EŽTT byla *Alithia publishing company Ltd. & Constantinides v. Kipras*. 2008 gegužės 22 d. Nr. 17550/03.

59 EŽTT byla *Baldet Tromso and Stensaas v. Norvegija*. 1999 m. gegužės 20 d. Nr. 21980/93.

60 Kėdainių apylinkės teismo 2002 m. lapkričio 1 d. sprendimas byloje *Seimo narys Algimantas Salamakinas v. UAB „Rinkos aikštė“*.

61 Byloje *G. Vainauskas v. A. Sabonis* dėl frazių – „A. Sabonis: „Man napoleonai iki kelių!“, Legendinis mūsų šalies krepšininkas prabilo apie „Lietuvos ryto“ reketą, lingvistinės specialisto išvados, Vilniaus universiteto A. J. Greimo semiotinių studijų centras ir Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pavaduotojo dr. Artūro Ju-dženčio kalbinės analizės išvada. Bylos medžiaga. Vilniaus miesto I apylinkės teismo archyvas.

Remiantis LAT senato nutarimu⁶² atribodamas žinią (faktą ir duomenis) nuo nuomonės, teismas turi vadovautis šiomis sampratomis. Faktas – tikras, nepramanytas įvykis, reiškinys, dalykas. Duomenys – fakto turinį atskleidžianti informacija. Žinia – tai informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis. Nuomonė – asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, požiūris, perduodamos mintys, idėjos bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Žiniai taikomas tiesos kriterijus, nes fakto ir duomenų egzistavimą galima nustatyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (LR CPK) 57 straipsnio numatytais įrodymais. Nuomonei tiesos kriterijus netaikomas, bet ji turi remtis tikrais faktais. Taigi, LAT gana griežtai reikalauja nuomonę grįsti faktais, nors tokia nuostata nėra įtvirtinta nei VII, nei LR CK. Teismas patvirtina, kad nuomonės yra subjektyvios, tačiau jų autorius privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų. Teismas, atribodamas žinią nuo nuomonės, turi analizuoti visą straipsnio ar kalbos kontekstą, pasisakymo aplinkybes, sakinio konstrukciją ir kt. Išvada, ar paskelbta nuomonė, ar informacija apie tam tikrą faktą, gali būti padaryta tik ištyrus ir įvertinus visas konkrečios bylos aplinkybes (LR CPK 65 str.). Teismas negali įpareigoti paneigti nuomonę ar atlyginti žalą už išsakytą nuomonę, net jeigu ji būtų šokiruojanti ar kelianti nerimą, nes taip būtų pažeistas Konstitucijos 25 straipsnis bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis, įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Kai asmuo, išreiškdamas nuomonę apie įvykius, reiškinius, poelgius ir kt., paskelbia naujas žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą ir neatitinkančias tikrovės, asmens teisės yra ginamos kaip ir žinios paskleidimo atveju.

Ar paskleisti duomenys, ar paskelbta nuomonė, kritika ar kitoks subjektyvus požiūris, turi būti vertinama byloje *ad hoc* ir yra fakto klausimas. Lietuvos bendrųjų teismų jurisprudencijoje suformuoti kriterijai, kuriais remiantis duomenys arba žinios yra atribojamos nuo nuomonės, kaip subjektyvaus požiūrio, konstitucinės saviraiškos laisvės. Žinia yra laikomas teiginys, kuriuo kas nors yra tvirtinama, pasakoma ar pateikiama kaip objektyviai egzistuojantis dalykas. Ar tam tikri teiginiai yra žinios, informacija, t. y. duomenys, sprendžiama iš visos publikacijos turinio, tikslo, kryptingumo, pavartotų meninės išraiškos formų, sakinių konstrukcijos ir kt. Gali turėti reikšmės pasisakymo aplinkybės ir tikslai. Teismas turi įvertinti, ar teiginiai kategoriški, ar jais tik iškeliama klausimai ir siekiama atkreipti dėmesį į aktualią problemą, išreiškiamas autoriaus susirūpinimas svarbiu klausimu. Apie tai galima spręsti iš to, ar sakiniai suformuluoti kaip teigimas, ar kaip pasiūlymas, dvejonė, klausimas, ar dar kitokia forma. Jeigu teiginiai išdėstomi su abejonėmis, su nuorodomis, kad tai autoriaus manymas ar nuomonė, arba klausiamąja forma, tai gali būti daroma išvada, jog yra pateiktas asmens subjektyvus požiūris į faktus, o ne žinia. LAT jurisprudencijoje, priešingai nei viešojoje diskusijoje dėl LR VII pakeitimo įpareigojant nuomonę reikšti ją grindžiant argumentais, remtis faktine medžiaga, yra aiškiai pasisakoma už būtinybę nuomonę remti faktais: „Nagrinęjant sa-

62 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-15]. <www.lat.lt/apzvalgos>.

viraiškos laisvės apribojimo aspektus, teismui svarbus paskleistos informacijos pobūdis. Skirtingai negu faktiniai teiginiai, vertinamieji (nuomonės) negali būti įrodomi, nors šiems taip pat neturi trūkti faktinio pagrindo.⁶³

Teismų praktikoje pripažįstama, kad kai asmuo, pareikšdamas nuomonę apie įvykius, reiškinius ar poelgius, paskelbia naujas žinias ar nuomonę pateikia taip, kad tai sudaro naują informaciją apie asmenį, tai pažeista asmens garbė ir orumas turi būti ginami naudojant testą, kuris taikomas žinių paskleidimui, t. y. turi būti įrodinėjamas paskleistų žinių tikrumas⁶⁴. Nuomonė gali būti suprantama kaip tam tikra asmens išvada iš jau esančių kitų duomenų⁶⁵. Žeminanti garbę ir orumą žinia yra laikoma tokia, kurios paskleidimas menkina gerą asmens vardą visuomenėje bei mažina jo paties savęs vertinimą⁶⁶.

LAT jurisprudencijoje pripažįstama, kad tam tikrose bylose „kilusio ginčo sprendimas yra susijęs ne tik su nacionalinės teisės aktų, bet ir su Konvencijos nuostatų aiškinimu, nes Konvencija yra nacionalinės teisės sudėtinė dalis, o jos nuostatos taikomos tiesiogiai. Bendriausias saviraiškos laisvės, apimančios žmogaus teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, teisinis pagrindas yra Konstitucijos 25 str. ir Konvencijos 10 str. 1 dalis. Konstitucijos 25 str., be kita ko, įtvirtinti nurodytos teisės apribojimai, savo turiniu iš esmės taip pat atitinkantys Konvencijos 10 str. 2 dalies nuostatas“⁶⁷.

LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 26 d. nutartyje byloje Nr. 3K-3-21-2001 pažymėta, kad žinia apie asmens netinkamą elgesį yra žeminančio pobūdžio, kai duomenys teisės, moralės ar kitų visuomenės pripažintų normų ir priimtinių elgesio taisyklių požiūriu rodo esant nepriimtina, netoleruotina asmens elgesį ar jį vaizduoja kitokiu neigiamu aspektu.

LAT savo jurisprudencijoje yra pabrėžęs, kad teismas turi analizuoti visą straipsnio ar kalbos kontekstą, o ne atskiras pastraipas, sakinius ar jo dalis. Viso straipsnio kontekstas rodo, kokio tikslo buvo siekta, ar buvo elgtasi sąžiningai. Gali turėti reikšmės pasisakymo aplinkybės ir tikslai⁶⁸. Taigi, nustatant pasisakymo reikšmę reikia įvertinti visą straipsnį ir ginčo teiginį, o ne šį teiginį skaidyti į dalis ir tada teigti, kad atskiros teiginio dalys nežeidžia asmens garbės ir orumo. Ieškovą žeminanti straipsnio teiginį sustiprina viso straipsnio kontekstas, kuriuo jis yra menkinamas. Dėl to visas straipsnis ir ginčijamas šio straipsnio teiginys atsakovų paskelbtas tyčia, turint tikslą sumenkinti ieškovą visuomenėje. Žeminantis nurodyto teiginio pobūdis reiškia, kad tokiau melaging-

63 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-100/2009 UAB „Birių krovinių terminalas“ v. UAB „Ekstra“ žurnalas ir tretysis asmuo V.K.

64 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-51/2009 UAB „REJSP“ ir Lietuvos lenkų sąjunga v. R. M.

65 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2001.

66 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-51/2009 UAB „REJSP“ ir Lietuvos lenkų sąjunga v. R. M.

67 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje M. B. v. Teisingumo ministerija ir kt. (bylos Nr. 3K-7-298/2004, Nr. 3K-3-196/2007, Nr. 3K-3-388/2007).

68 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-667/2006.

gu teiginiu formuotas neteisingas išpūdis tretiesiems asmenims, kad ieškovas yra neva nesąžiningas asmuo, melagingai deklaruojantis turtą. Dėl to ieškovas patyrė dvasinių išgyvenimų, emocinį sukretimą, tai turėjo neigiamų pasekmių jo visuomeniniam gyvenimui ir padėčiai, nes žinių paskleidimo metu ieškovas kandidatavo į Vilniaus rajono savivaldybės tarybą ir nebuvo išrinktas.

Atsakyti į klausimą, kodėl skiriasi LAT, žemesnių grandžių Lietuvos teismų ir EŽTT praktika bylose, kuriose sprendžiamas saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo konstitucinių vertybių susidūrimo klausimas, gali padėti metodologinis požiūris, kad Lietuvos teismai naudoja skirtingus teisės aiškinimo kanonus. Teismai savo procesinėse nutartyse dažnai mini gramatinį, loginį, istorinį ar sisteminį aiškinimo būdus. EŽTT nepasikliauja vien šiais teisės aiškinimo metodais, savo nutarimuose ieško atitinkamo Konvencijos normoms matmens. Lietuvos teismų sprendimuose dažnai pasigendama konstituciją atitinkančio *ad hoc* teisės aiškinimo. O būtent tik toks aiškinimas gali duoti Konstitucijai neprieštaraujantį teisės aiškinimo rezultatą⁶⁹.

Didelę kontroversiją kelianti garbės ir orumo gynimo byla, kurioje kilo ginčas tarp dviejų didžiausių šalies bendrovių vadovų – „MG Baltic“ vadovo G. Mockaus ir „Maxima“ vadovo Ž. Marcinkevičiaus. Šioje byloje buvo pateiktas prašymas paneigti frazę „<...> šitie planai parašyti buvo ir sudėlioti buvo pono Mockaus kompanijose, t. y. „MG Baltic“ kompanijose <...>“ ir paskelbti šią frazę neatitinkančia tikrovės ir žeminančia G. Mockaus garbę ir orumą bei pažeidžiančia UAB koncerno „MG Baltic“ dalykinę reputaciją. Televizijos laidoje buvo diskutuojama apie planą, kuris žiniasklaidoje buvo nušviestas kaip priemonė žlugdyti nacionalinio investuotojo elektros energetikos sektoriuje kūrimo procesą. Atsakovas atsiliepime į ieškinį tvirtina, kad paskleista informacija „yra jo asmeninė nuomonė ir pozicija“. Atsiliepime į ieškinį pateiktas platus tokios Ž. Marcinkevičiaus nuomonės pagrindimas kitais informacijos šaltiniais, kurie anksčiau platino panašią informaciją. Bet frazė „<...> šitie planai parašyti buvo ir sudėlioti buvo pono Mockaus kompanijose, t. y. „MG Baltic“ kompanijose <...>“ iš esmės buvo naujas ir akivaizdus faktinis tvirtinimas, kuris gali būti patikrintas ir įrodytas atsakovo. Paskleista akivaizdi žinia, kad minėti planai yra parengti „MG Baltic“ bendrovėje. Pagal jokių kriterijus ji negali būti priskirta nuomonei, nes kategoriškai tvirtina, kur ir kokie veiksmai buvo atlikti. Ši byla nagrinėta Vilniaus miesto 1 apylinkės teisme 2008 m. kovo 31 d. ir apeliacine tvarka Vilniaus apygardos teisme (Civilinių bylų skyriaus kolegijoje) 2008 m. rugsėjo 15 d. Vilniaus apygardos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo ginčijamos frazės priskyrimu prie nuomonės dėl to, kad ši frazė buvo paskelbta TV laidoje „Forumas“, kuri savo turiniu yra diskusijų laida, kuriose apskritai reiškiamos nuomonės. Toks teismo priimtas sprendimas negali būti laikomas konstitucingu dėl keleto priežasčių. Pirma, nei Vilniaus apylinkės teismas, nei Vilniaus apygardos teismas savo sprendimuose apskritai nemini jokių kitų teismų sprendimų, nors panašių bylų, kuriose trumpalaikiai viešieji asmenys, sąlyginiai viešieji asmenys ar viešieji asmenys *par excellance* gina savo garbę ir orumą, Lietuvos teismuose per metus išnagrinėja-

69 Alexy, R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 20.

ma bent keli šimtai⁷⁰. Taigi, teismai nepagrįstai pasinaudojo absoliučia savo diskrecija ir nesirėmė egzistuojančiais teismo precedentais, taip pažeisdami kelis konstitucinius principus, bylos dalyvių teisę į teisingumo ir asmenų lygiateisiškumo principą. Antra, abu bylą išnagrinėję teismai ignoruoja gausią panašių bylų EŽTT praktiką ir tuo pat metu pažeidžia EŽTT jurisprudencijos privalomumo Lietuvos teismams principą. Trečia, šios bylos sprendimo kontroversija plaukia iš to, kad Lietuvos televizijos laidoje „TV forumas“ paskleista informacija nebuvo siejama su kitais informacijos šaltiniais ir nuskambėjo kaip faktas, nes nebuvo grindžiama jokiais argumentais ar juo labiau nebuvo minima, kad tokia informacija buvo jau paskleista kitose žiniasklaidos priemonėse ir ginčijamos frazės autorius tiesiog remiasi kita, jau anksčiau paskleista informacija, kuri suformavo atsakovo nuomonę. Teismas argumentavo taip: „peržiūrėjus 2007 m. lapkričio 19 d. LTV programos televizijos laidos „TV forumas“ vaizdo įrašą nustatyta, kad jos metu laidos dalyviai reikšdami savo mintis diskutavo tam tikromis temomis, jų išsakyti teiginiai, tarp jų ir ieškovo ginčijami atsakovo teiginiai, vertintini kaip laidos dalyvių subjektyvios nuomonės, kitoks vertinimas prieštarautų pačiai laidos esmei ir atgrasintų žmones nuo dalyvavimo joje“. Jei teismai šiuo atveju ir turėjo vidinį įsitikinimą, kad šiuo atveju negalėtų „MG Baltic“ vadovo D. Mockaus garbei ir orumui būti suteiktas mažesnis svoris nei „Maxima“ vadovo saviraiškos laisvei, šį vidinį įsitikinimą, didelę diskreciją galėjo apriboti ir grįsti savo vidinį įsitikinimą EŽTT ir LAT praktikoje naudojamais argumentais. Tiek D. Mockus, tiek Ž. Marcinkevičius galėtų būti laikomi viešaisiais asmenimis, nes patys aktyviai dalyvauja formuojant Lietuvos verslo politiką, vadovauja bendrovėms, kuriose dirba tūkstančiai žmonių, dažnai pasisako įvairiais viešajam interesui aktualiais klausimais. Prasidėjusi vieša diskusija dėl Leo lt. steigimo buvo ypatingai svarbi visai visuomenei, galėjo lemti Lietuvos energetinį saugumą ir tokiais atvejais labai svarbu kurti ir palaikyti diskusijas viešojo intereso klausimais ir nuomonės bei faktų atskyrimas apskritai nėra reikšmingas, nes kitas viešojo diskurso būtinumas ir jo atvirumo poreikis visuomenei yra reikšmingesnis⁷¹. Teismas apskritai nebalansavo susidūrusių konstitucinių vertybių. Jų balansavimas šioje byloje galėjo duoti tokį pat rezultatą kaip ir teismo paskelbtasis sprendimas, bet toks argumentavimas būtų artimesnis LAT ir EŽTT jurisprudencijai.

Byloje *D. Jurgelevičius v. UAB „Ekstra“*⁷² Valstybės saugumo departamento (VSD) pareigūnas bandė apginti savo garbę ir orumą ir reikalavo paneigti tikrovės neatitinkančią informaciją, taip pat ir frazę: „V. P. savo draugų rate buvo prasitaręs, kad naujoji VSD vadovybė, ypač jo valdybą kuruojantis generalinio direktoriaus pavaduotojas D. J., visaip trukdo jo vadovaujamos valdybos veiklai, nesprendžiami aktualūs klausimai, trukdoma konkretiems tyrimams, bandoma sudaryti išpūdį, kad jis nesusitvarko su einamomis pareigomis. Kartu jam duota suprasi, kad jis turi trauktis iš posto.“ Ši byla yra precedentinė ne politikui, o valstybės tarnautojui ginant savo garbę ir orumą,

70 Nacionalinė teismų administracija. Teismų darbo statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-12-27]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

71 EŽTT byla *Alithia Publishing company Ltd and Constantinides v. Kipras*. 2008 m. gegužės 22 d. Nr. 17550/03.

72 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-193/2009.

nors šioje byloje visų instancijų teismai kukliai pasinaudojo galimybe iki galo atskleisti susidūrusių konstitucinių vertybių turinį ir daugiau gilinoti į tokioms byloms ir bylose dalyvaujantiems asmenims sunkiai nustatomas bei nebūtinai (EŽTT praktika, *Alithia v. Kipras*, *Lindonand other v. Prancūzija*) nuomonės ir faktų atskyrimo problemas bei konstatavo, kad byloje dalyvauja viešasis asmuo neanalizuodami jo viešumo laipsnio. Nors, kaip jau minėta, valstybės tarnautojas negali būti laikomas tokio pat laipsnio viešuoju asmeniu kaip politikas⁷³. Šioje LAT byloje konstatuota, kad tam tikromis aplinkybėmis platesnės gali būti ir savo funkcijas vykdančių valstybės tarnautojų kritikos ribos, nors jie šiuo požiūriu neprilygsta politikams (LAT nurodytas precedentas *Lyashko v. Ukraina*, Nr. 21040/02, 2006 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas). Iš nagrinėjamos bylos duomenų teisėjų kolegija nusprendė, kad ginčijamomis publikacijomis paskleista informacija apie kasatorių, kuris laikytinas viešuoju asmeniu, nes eina svarbias ir aukštas pareigas valstybės tarnyboje – yra VSD generalinio direktoriaus pavaduotojas. Dėl šios priežasties kasatoriui taikomas reikalavimas būti pakantesniam griežtesnei, labiau provokuojančiai ir šiurkštesnei kritikai, esant kitoms įstatyme nustatytoms sąlygoms. Taigi, nagrinėjamo ginčo atveju teismams nustačius, kad atsakovo paskelbtose publikacijose keltais klausimais vyko viešoji diskusija visuomenei aktualiais klausimais ir kasatorius yra diskusijoje dalyvavęs viešasis asmuo, todėl turi būti pakantesnis kritikai. Kiekvienoje prašomoje paneigti frazėje yra tiek nuomonės, tiek faktų elementų. Tenka naudoti kitus garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės konflikto sprendimo testo elementus: a) ar publikacijų tikslas buvo sukurti ir palaikyti diskusiją svarbiu viešojo intereso klausimais (šiuo atveju diskusija neabejotinai svarbi, nes ji vyksta apie VSD darbo metodus ir pareigūnų dalykines bei moralines savybes); b) ar publikacijos visas turinys yra siekimas asmenį pažeminti ir sukurti apie jį neigiamą visuomeninę nuomonę, ar vis dėlto informuoti apie reikšmingai pavojingą situaciją VSD; c) ar D. Jurgelevičius gali būti laikomas viešuoju asmeniu *par excellance*. Šiuo atveju visų instancijų teismai praleido galimybę pasinaudoti argumentu, kad ieškovas D. Jurgelevičius pats asmeniškai išitraukė į viešąją diskusiją VSD veiklos klausimais, davė spaudai ne vieną interviu, atskleidė savo vertinamąjį požiūrį į vykstančią diskusiją ir tokiu būdu pats sukėlė viešąją diskusiją, į kurią išitraukusi spauda pateikė įvairių net ir kontroversiškesnių jo pozicijų kritikuojančių nuomonių⁷⁴. Be to, ši žiniasklaidos priemonių pradėta diskusija sukėlė pagrįstų abejonių VSD veiklos skaidrumu ir buvo pradėtas Seimo NSG tyrimas. Ypač pažymėtina tai, kad šioje LAT nutartyje remiamasi pačiais naujausiais EŽTT precedentais. Beje, LAT dar kartą pamini, kad faktų buvimas gali būti pagrindžiamas objektyviais duomenimis, jiems taikomas tiesos kriterijus, o vertinamųjų teiginių teisingumui nustatyti netaikomas tiesos kriterijus, nes nuomonė yra asmens subjektyvus tam tikro fakto supratimas, asmens požiūris, įsitikinimai, *bet nuomonė turi remtis faktais*. Be to, į šį LAT precedentą perkelta visiškai nauja EŽTT jurisprudencijos nuostata: „visuomenėje vykstant diskusijai viešojo intereso klausimais, kai valstybės pareigūnai ir žurnalistai turėtų naudotis plačia laisve kritikuoti valdžios veiksmus, net kai patiems teiginiams gali trūkti aiškaus

73 EŽTT byla *Janowski v. Lenkija*. 1999 m. sausio 21 d. Nr. 25716/94.

74 EŽTT byla *Oberschlick v. Austria* (No. 2) 1997 m. liepos 1 d. Nr. 20834/92.

faktinio pagrindo, vis mažiau svarbus tampa faktinių ir vertinamųjų teiginių (žinios ir nuomonės) skirtumas⁶⁷⁵ Beje, šiuo atveju nenurodyta (kaip to reikalauja LR KT teismo precedento keitimo doktrina), kad LAT keičia savo doktriną viešųjų asmenų atžvilgiu nuomonės ir faktų atskyrimo aspektu. Visa analizuojama LAT nutartis surašyta EŽTT praktikos dvasia, pakankamai plačiai atskleidžiant susidūrusias konstitucines ir konvencines vertybes ir gali būti pavyzdinis precedentas tokio tipo byloms.

Viena iš retų bylų, kurioje viešajam asmeniui pavyko apginti savo garbę ir orumą, yra LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos išnagrinėta byla pagal ieškovo R. M. ieškinį atsakovams UAB „REJSPA“ ir Lietuvos lenkų sąjungai dėl tikrovės neatitinkančios, garbę ir orumą žeminančios informacijos paneigimo. Ginčijama frazė: „<...> taip pat turi progą pasirodyti, duodamas M. patarimus, kaip legalizuoti gavus didelį pinigą. Nes iš kur M., kuris deklaruoja savo turtą, jog neturi šimtų tūkstančių, staiga gali įsigyti sūnui apartamentus prie Varšuvos. Legalizuoti reikia mokėti <...>“⁷⁶⁶ (buvo ir kitų ginčijamų frazių, dėl minimos frazės buvo pripažintas garbės ir orumo pažeidimas). Ieškovas straipsnio paskelbimo metu buvo viešas asmuo *par excellance* – Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys, politinės partijos pirmininkas. LAT nurodė precedentą civilinę bylą Nr. 3K-3-1286/2000, kurioje nurodyta, kad sprendžiant koliziją tarp asmens saviraiškos laisvės bei garbės ir orumo būtina aiškintis, ar buvo išlaikyta šių konstitucinių vertybių pusiausvyra, atsižvelgiant į žinias paskleidusio asmens tikslus ir jo elgesį. Kasacinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad teisinę atsakomybę už viešojo asmens garbę ir orumą žeminančių žinių apie tokio asmens privatų gyvenimą paskleidimą sukelia tik toks nesąžiningas žiniasklaidos atstovų elgesys, kuriuo akivaizdžiai siekiama ne skelbti teisingą ir objektyvią informaciją apie viešojo asmens privatų gyvenimą, bet pateikti klaidingus duomenis, iš anksto žinant apie jų klaidingumą, apie viešojo asmens privatų gyvenimą turint tikslą jį ižeisti, pažeminti ar jam pakenti, sukelti visuomenės nepasitikėjimą ir suformuoti neigiamą nuomonę bei nuteikti priešišškai šio asmens atžvilgiu visuomenės narius, kai tokie duomenys neturi nieko bendra su konkrečiu viešojo asmens atliekama vieša veikla. O nurodytas ginčo teiginys atitinka žinios, o ne nuomonės kriterijus, nes juo išsakomi faktinio pobūdžio duomenys, kurie pateikiami kaip objektyviai egzistuojantys.

Reikšmingas precedentas sprendžiant saviraiškos laisvės bei garbės ir orumo koliziją baudžiamosiose bylose gali būti LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis, priimta 2008 m. gruodžio 30 d. Klaipėdos apygardos vyriausiasis prokuroras S. Stulpinas kreipėsi į Tauragės rajono apylinkės teismą dėl šmeižto remiantis LR BK 154 straipsnio 2 dalimi. Tauragės apylinkės teismas nuteisė žurnalistę R. Grinevičiūtę ir jos kolegą V. Z. pagal minėtą BK straipsnį dėl paskleistos S. Stulpiną paniekinančios ir pažeminančios, pasitikėjimą pakertančios bei tikrovės neatitinkančios informacijos neva jis padarė sunkų nusikaltimą. Laikraštyje paskelbtas straipsnis: „prokuroras S. S. ypač išgarsėjo po to, kai jo šeima iš buvusio A. Ž. senelio

75 EŽTT bylos: *Lombardo and Others v. Malta*, Nr. 7333/06, 60 punktas, 2007 m. balandžio 24 d.; *Dyuldin and Kislov v. Rusija*, Nr. 25968/02.

76 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis Nr. 3K-3-51/2009.

už penkiolika tūkstančių litų įsigijo tris hektarus žemių. Šalia prokuroro žemių esantys sklypai kainuoja 3 000–4 000 litų už vieną arą. Įtartinai gautų S. S. šeimos žemių kaina gali viršyti vieną milijoną litų. <...> Šalia esančių sklypų savininkai po keturis tūkstančius litų mokėjo už vieną arą. Todėl prokuroro mokėta kaina iškart pakišo mintį apie kyšį. Įtarimų sukėlė ir tai, kad žemės įsigytos ne S. S., o jo žmonos J. vardu. <...> Lietuvoje vyksta partizaninis valdininkijos karas. Visi, kuriuos pagavo vagiant, imant kyšius, piktnaudžiaujant tarnyba ar aplaidžiai ją einant – visi kaip vienas, oriai priima iššūkius ir stoja į kovą su teisingumu. Tačiau toliausiai šioje kovoje su teisingumu ši kartą pažengė ne sostinės politikai, bet valdininkija. Turiu galvoje sklypininką S. S., laisvu nuo statybų metu dar sėdintį prokuroro kabinete. Nors teisybės dėlei tas pareigas, iškal-tas ant S. S. durų, reiktų rašyti kabutėse; <...> o čia yra ne kyšis, ar ne? Jeigu aš Jums sumokėsiu nors vieną litą, tai jau nebebus kyšis, taip?“ Apeliacinės instancijos teismas kaltinamuosius išteisino pateikęs argumentus, kad buvo pareikštos nuomonės, turinčios pakankamą faktinį pagrindą, bei kad politinių debatų laidose apkaltinamasis nuosprendis gali atbaidyti žurnalistus nuo viešo, su visuomenės gyvenimu susijusių klausimų aptarimo. Apeliacinės instancijos teismo pozicija – išteisintieji reiškė tik savo nuomonę ir nesiekė nukentėjusiojo tyčia apšmeižti. Kasaciniu skundu Kauno apygardos vyriausiojo prokuroro pavaduotojas prašė panaikinti Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nuosprendį ir bylą perduoti iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. LAT kasacinį skundą atmetė ir šioje byloje suformavo plačią saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos sprendimo baudžiamosiose bylose doktriną. Pirma, šmeižimo nusikaltimas (LR BK 154 str.) yra padaromas tiesiogine tyčia. Tai reiškia, kad kaltininkas suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir to nori, t. y. supranta, kad skleidžia melagingas žinias, kad tos žinios žeminančios ir niekinančios kitą asmenį ar galinčios pakirsti pasitikėjimą juo, arba supranta, kad skleidžia pramanytas žinias neva asmuo padarė sunkų ir labai sunkų nusikaltimą, ir sąmoningai tai daro. Šmeižimo objektas – žmogaus garbė ir orumas, kurie pažeidžiami, kai paskleidžiama negatyvi, visuomenės akyse asmenį diskredituojanti informacija. Pagal objektyviusius požymius šmeižimas yra tada, kai paskleidžiama informacija apie kitą žmogų, kuri gali jį paniekinti ar pažeminti arba pakirsti pasitikėjimą juo, ir kai ta informacija neatitinka tikrovės. Antra, faktams ir duomenims taikomas tiesos kriterijus, jų egzistavimas gali būti patikrintas įrodymais ir objektyviai nustatytas. Atskleidžiant šmeižimo sąvokos turinį, svarbu atriboti žinią (faktus ir duomenis) nuo nuomonės. Nuomonė yra kokių nors faktų supratimas, vertinimas, požiūris į faktus ir vertybes, komentarai, pastabos. Nuomonė yra subjektyvi, jai netaikomas tiesos kriterijus, tačiau ji turi remtis faktais. Trečia, tiriant informaciją ir nuomones, būtina atsižvelgti į bylos aplinkybių visetą, paskleistų teiginių kontekstą, jų formuluotes. Ketvirta, teismas turi tirti, kokiais objektyviai egzistuojančiais faktais remdamiesi kaltinamieji pateikė savo požiūrį, komentarus. Būtent faktų, o ne prasimanymų pagrindu galima kritikuoti viešojo asmens veiksmus. Penkta, teismas turi konstatuoti, ar byloje yra kokių nors duomenų, kurie leistų teigti, kad kaltinamieji turi interesą ar asmeninį nusistatymą skleisti pramanytą, šmeižikišką informaciją. Šešta, teismas prieš balansuodamas asmens saviraiškos bei asmens garbės ir orumo koliziją turi nustatyti, ar keliamos problemos savo esme yra viešojo intereso, teisėtų visuomenės

lūkesčių gynimas. Analizuota byla yra puikus saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo kolizijos baudžiamosiose bylose precedentas, itin plačiai ir tiksliai bei visiškai koreliuojantis su EŽTT praktika.

Neturtinės žalos atlyginimo pažeidus viešojo asmens *par excellance* garbę ir orumą precedentu gali būti laikoma byla, kurią išnagrinėjo LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2005 m. balandžio 27 d.⁷⁷ Pirmosios instancijos teismas ginčijamus teiginius pripažino tikrovės neatitinkančiais bei A. Sedecko garbę ir orumą žeminančiais faktais ir neturtinei žalai atlyginti priteisė tik 3 tūkst. litų. Tokio dydžio žalos atlyginimą teismas motyvavo tuo, kad ieškovas yra viešasis asmuo, o viešojo ir privataus asmens garbės ir orumo gynimo ribos skiriasi. Viešajam asmeniui keliami aukštesni elgesio reikalavimai nei privačiam. Jis turi toleruoti apie jį skelbiamą, nors ir neviseiškai tikslią informaciją ir nuomonę. Pagrindinė viešojo asmens pareiga yra apginti savo garbę ir orumą, bet ne tikėtis didelio neturtinės žalos atlyginimo. Tokia teismo argumentacija dėl viešųjų asmenų patirtos neturtinės žalos atlyginimo visiškai atitinka EŽTT praktiką⁷⁸. Byla pasiekė kasacinę instanciją ir LAT patvirtino pirmosios instancijos argumentą, kad vien pažeidimo konstatavimas tam tikrais atvejais gali būti pakankamas žmogaus teisėms ginti. Kasacinis teismas konstatavo, kad neturtinės žalos dydžio nustatymas yra fakto klausimas ir nėra kasacinės instancijos teismo nagrinėjimo dalykas. Nustatant neturtinės žalos dydį turi būti įvertinama kriterijų visuma, t. y. turi būti atsižvelgta į aspektus, dėl kurių žalos dydis gali būti nustatomas didesnis, ir įvertinamos aplinkybės, dėl kurių asmuo negalėtų tikėtis labai didelio neturtinės žalos įvertinimo pinigais. LAT teismas nurodo, kad pastarajai aplinkybių grupei priklausytų tai, kad yra ginamos asmeninio pobūdžio vertybės, tiesiogiai nesusijusios su gyvybiškai svarbiausiais fizinio asmens gėriais – gyvybe ir sveikata, o siejamos su neturtinėmis asmeninėmis savybėmis – garbe ir orumu, kad į teisminę gynybą pretenduoja viešasis asmuo, kuriam neturtinės žalos didelis atlyginimas neturėtų būti svarbiausia jo gero vardo atkūrimo priemonė, kad žinios buvo paskleistos nuolat jų dalį pakartojant, kad nustatytas dydis negali būti laikomas minimaliu ar artimu minimaliam. Didesniam neturtinės žalos dydžio nustatymui turėtų turėti reikšmės sistemingas melagingų žinių kartojimas, rodantis kryptingą nusikaltimą ir tai, kad žinios paskleistos nusikalstamu būdu.

LAT praktikos apibendrinimas:

1. Atskiriant nuomonės nuo duomenų privalu nustatyti, kokia žinia paskleista pavartotų kalbinės raiškos priemonių visuma, todėl tekstinė konstrukcija, duomenų sisteminimo ir dėstymo būdai, loginiai žinių sąsajumo aspektai yra reikšmingi teisiniams veiksniams kvalifikavimui⁷⁹.

2. Sąvoka „duomenys“ reiškia nurodytas, konstatuotas tam tikras faktines aplinkybes, faktus, t. y. informaciją, kurios tikrumą galima patvirtinti taikant tiesos ir netiesos

77 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. Sedeckas v. UAB „Šilo bitė“*. Nr. 3K-3-280/2005.

78 EŽTT *Castells v. Ispanija*. 1991 m. gegužės 13 d. sprendimas byloje *Oberschilk v. Austrija*, 1992 m. balandžio 23 d.

79 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. T. v. UAB „Klaipėdos“ laikraščio redakcija*, Nr. 3K-3-411/2007.

kriterijus. Kad duomenys neatitinka tikrovės reiškia, jog paskleistos žinios yra melagingos, pramanytos, išgalvotos: a) ar teisingas pranešimas apie faktus; b) ar teisingai, adekvačiai vertinami įvykę faktai. Paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, jeigu faktai tikrovėje neegzistavo, įvykiai klostėsi ne taip, kaip nurodoma, asmens poelgiai vertinami neadekvačiai vykusiems faktams⁸⁰.

3. Kai asmuo, išreišdamas nuomonę apie įvykius, paskelbia naujas žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą ir neatitinkančias tikrovės, asmens teisės yra ginamos kaip ir paskleidus žinią⁸¹.

4. Nuomonės turi būti reiškiamos etiškai ir sąžiningai. LAT precedentai nurodo būtinybę tirti, ar pareikštos nuomonės buvo pagrįstos argumentais, ar argumentų ir faktų turinys pakankamas pareikštai nuomonei pagrįsti.

5. Baudžiamosiose bylose sprendžiant saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo koliziją (šmeižimo nusikaltimo sudėtis) skundą dėl šmeižimo pateikęs asmuo turi įrodyti, kad žinios buvo paskleistos tyčia.

6. Naujausia LAT praktika (byla *D. Jurgelevičius v. UAB „Ekstra“*) pripažįsta nebūtinu žinių ir nuomonės atskyrimą, kai kritikuojami viešieji asmenys dėl jų visuomeninės ar profesinės veiklos. Tokiu atveju taikomas etiško ir sąžiningo elgesio naudojantis saviraiškos laisve testas.

7. Sprendžiant viešųjų asmenų *par excellance* garbės ir orumo gynimo bylas svarbiausia tikrovės neatitinkančių bei asmens garbę ir orumą pažeidžiančių žinių paneigimas, o ne neturtinės žalos atlyginimas. Nustatant neturtinės žalos atlyginimą svarbu atsižvelgti į neigiamą įtaką asmens profesinei ir visuomeninei veiklai.

Išvados

1. Lietuvos apylinkių ir apeliacinės instancijos teismai sprenddami asmens garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės kolizijos bylas konstituciškai nepagrįstai sureikšmina žinių (faktų ir duomenų) ir nuomonių atskyrimo testą. Asmens konstitucinė saviraiškos laisvė skleisti informaciją, taip pat ir pareikšti savo nuomonę nėra absoliuti, ji gali būti ribojama siekiant apsaugoti kitų asmenų konstitucinę teisę į orumą. Asmens orumo konstitucinė teisė gali būti pažeista tiek skleidžiant tikrovės neatitinkančias ir asmens garbę ir orumą pažeidžiančias žinias, tiek neetiškai, nesilaikant žurnalistų profesinės etikos, nesiremiant faktais ir argumentais, pareiškiant įžeidžiančias, asmens garbę ir orumą pažeidžiančias nuomones.

2. Dažnai informacijos sraute žinių ir nuomonių atskyrimas yra sunkiai įgyvendinamas, nes skleidžiamoje informacijoje yra tiek žinių, tiek nuomonių elementų. Iškilus tokiais žinių ir nuomonių atskyrimo problemomis teismas turi taikyti EŽTT jurisprudencijoje suformuotą sąžiningo nuomonės reiškimo testą. Pirma, turi iširti, ar paskleistai nuomo-

80 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-142/2006.

81 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. UAB „Šilo bitė“*, Nr. 3K-3-193/2007.

nei reikšti buvo pakankamas faktinis pagrindas, ar nebuvo vieni faktai sureikšminami, o kiti nutylimi, t. y. ar nuomonė pareikšta sąžiningai, laikantis žurnalistų profesinės etikos taisyklių. Antra, ar asmens garbę ir orumą žeidžiantis nuomonės reiškimas buvo būtinas visuomeninei diskusijai svarbiais demokratinei visuomenei viešojo intereso klausimais sukurti ir palaikyti, ar tokia nuomonė buvo paskleista siekiant ižvesti, sukompromituoti, pakirsti pasitikėjimą tam tikru asmeniu.

3. Pirmosios ir apeliacinės instancijos Lietuvos teismų praktika saviraiškos laisvės (Konstitucijos 25 str.) bei asmens garbės ir orumo (Konstitucijos 21 str.) kolizijos byloje skiriasi nuo EŽTT praktikos tuo, kad bylą nagrinėjantys teismai savo sprendimuose nėra linkę gilintis į saviraiškos laisvės bei asmens garbės ir orumo konflikto konstitucinių vertybių *ad hoc* turinį. Tokio turinio atskleidimas yra būtinas norint tinkamai *ad hoc* atlikti konstitucinių vertybių balansavimą ir pagrįsti saviraiškos laisvės arba asmens garbės ir orumo konstitucinį ribojimą.

4. Sprendžiant saviraiškos laisvės bei viešųjų asmenų *par excellance* garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės kolizijos bylas konstituciškai nepagrįstai sureikšminama saviraiškos laisvė reikšti savo nuomonę. Nesigilinama, kokia ir ar pagrįsta bei pelnyta visuomeninė nuomonė suformuojama apie viešąjį asmenį. Nors viešųjų asmenų kritikos ribos demokratinėje visuomenėje yra daug platesnės nei privačių asmenų, bet viešasis asmuo taip pat turi konstitucinę teisę į orumą ir jos gynimo ribos turi būti aiškiai nustatomos *ad hoc*. Jei teismas suteikia pirmenybę saviraiškos laisvei prieš viešojo asmens garbę ir orumą, jis turi atskleisti viešosios diskusijos demokratinėje visuomenėje viešojo intereso klausimais svarbą. Tik plačiai atskleidus susidūrusių konstitucinių vertybių turinį galima atlikti teisingą konstitucinių vertybių balansavimą.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtinta saviraiškos laisvė nėra tinkamai įtvirtinta ordinarinėje teisėje. Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnyje netiksliai apibrėžta nuomonės sąvoka leidžiant ją reikšti nepagrindžiant faktais ir argumentais. Toks ordinarinės teisės lygmens saviraiškos laisvės reguliavimas leidžia suformuoti apie asmenį klaidingą, nepagrįstą ir nepelnytą nuomonę, taip pažeidžiant asmens garbę ir orumą. Naujausia EŽTT jurisprudencija leidžia prisijungusioms prie Konvencijos narėms įtvirtinti savo ordinarinėje teisėje reikalavimą nuomones grįsti faktais ir argumentais.

6. Lietuvos Respublikos ordinarinėje teisėje nėra aiškiai suformuluota, kaip turi būti paneigiama neteisinga ar ižeidžianti informacija. Vystantis modernioms interneto technologijoms visuomeninė nuomonė apie asmenį gali būti suformuota žaibiškai. Negatyvi, asmens garbę ir orumą pažeidžianti visuomeninė nuomonė gali būti suformuota tiek skleidžiant žinias (duomenis ir faktus), tiek pareiškiant nuomones. Teismams atkuriant pažeistą asmens teisę į garbę ir orumą būtina įvertinti, kokio dydžio ir kokybės auditorijai buvo paskleista konstitucinę teisę pažeidžianti informacija, ir siekti atkurti pažeistą teisę adekvačioje auditorijoje. Paneigimas tik teismo salėje ar mažų auditorijų žiniasklaidos priemonėje, kuri pirmoji paskleidė asmens garbę ir orumą žeminančią informaciją, negali būti laikomas tinkamu ir atkursiančiu asmens konstitucinę teisę. Lietuvos Respublikos ordinarinėje teisėje nėra tinkamo asmens konstitucinės orumo teisės atkūrimo mechanizmo.

7. LAT 2009 m. pakeitė savo praktiką viešųjų asmenų garbės ir orumo gynimo bylose ir sukūrė precedentą, kai viešiesiems asmenims ginant savo garbę ir orumą nebesvarbus žinių (faktų ir duomenų) ir nuomonių atskyrimas. Visuomenėje vykstant diskusijai viešojo intereso klausimais, kai valstybės pareigūnai ir žurnalistai turėtų naudotis plačia laisve kritikuoti valdžios veiksmus, net kai pateikiamiems teiginiams gali trūkti aiškaus faktinio pagrindo, vis labiau ne toks svarbus tampa faktinių ir vertinamųjų teiginių (žinios ir nuomonės) skirtumas. Tokiu teismų precedentu viešųjų asmenų bylose pabrėžiamas plačios diskusijos demokratinėje visuomenėje viešojo intereso klausimais būtinumas. Toks precedentas įpareigoja teismus sprendžiant viešųjų asmenų garbės ir orumo bei saviraiškos kolizijos bylas atskleisti platų viešojo intereso turinį prieš balansuojant konstitucines vertybes.

Literatūra

- Alexy, R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- Bakircioglu, O. The application of Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality cases. *German Law Journal*. 2007, 8(7).
- Byla BverfGE 85, 1991 spalio 9 d. 1 Bayer pharmaceutical Case. “Decisions of the Bundesverfassungsgericht – Federal Constitutional Court – Federal Republic of Germany”. Volume 2/part II. Freedom of speech 1958-1995, Karlsruhe 1998, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. (BverfGE 85, 23 “Disparaging Questions Case”).
- Bumblauskas, A. *Senosios Lietuvos istorija*. R. Paknio leidykla, 2005. LDK kanclerio Leono Sapiegos prakalba „Visiems luomams visoje LDK“. III Lietuvos Statutas.
- Bundesverfassungsgericht {BVerfG}, Dec. 15, 1999, 101 BVerfG361.
- Danilo, L. A. *Contribution to the Section on Defamation Law: the demarcation between statements of fact and opinion* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-05]. <<http://www.medialaw.ru/indep/en/k4-3.htm>>.
- Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts – BverfGE 111, 307 (319).
- Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos išvada „Dėl LR VII 2, 46 ir 50 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-3268 atitikties ES teisei [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-15]. <www.etd.lt>.
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
- EŽTT byla *Alithia publishing company Ltd. & Constantinides v. Kipras*, 2008 m. gegužės 22 d. Nr. 17550/03.
- EŽTT byla *Arslan v. Turkey*, 1999.
- EŽTT byla *Baldet Tromso and Stensas v. Norvegija*, 1999 m. gegužės 20 d. Nr. 21980/93.
- EŽTT byla *Castells v. Ispanija*, 1991 m. gegužės 13 d. sprendimas.
- EŽTT byla *Dalban v. Romania*, 1999.
- EŽTT byla *De Haes and Gijssels v. Belgium*, 1997.
- EŽTT byla *Dichand ir kiti v. Austria*, 2002.
- EŽTT byla *Goodwin v. the UK*, 1996.
- EŽTT byla *Handyside v. UK*, 1976.
- EŽTT byla *Janowski v. Lenkija*, 1999 m. sausio 21 d. Nr. 25716/94.
- EŽTT byla *Jersild v. Danija*, 1994 m. rugsėjo 23 d. Nr. 15890/89.
- EŽTT byla *Jerusalem v. Austria*, 2001.
- EŽTT byla *Kudeshika v. Russia*, 2009.
- EŽTT byla *Lindon and others v. Prancūzija*, 2007 m. spalio 22 d. Nr. 21279/02; 36448/02.

- EŽTT byla *Lingens v. Austrija*, 1986 liepos 8 d. Nr. 9815/82.
- EŽTT byla *Maronek v. Slovakia*, 2001.
- EŽTT byla *Oberschlick v. Austrija*, 1997 m. liepos 1 d. Nr. 20834/92.
- EŽTT byla *Pedersen ir Baadsgaard v. Danija*, 2004 m. gruodžio 17 d. Nr. 49017/99.
- EŽTT byla *Sunday Times v. The UK*, 1979.
- EŽTT byla *Tamer v. Estija*, 2001 vasario 6 d. Nr. 41205/98.
- EŽTT byla *Thoma v. Luxemburg*, 2001.
- EŽTT byla *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, 1992.
- EŽTT byla *Tolstoy Miroslavsky v. J. K.*, 1995 liepos 13 d. Nr. 18139/91.
- EŽTT byla *Von Hannover v. Vokietija*, 2004 m. birželio 24 d. Nr. 59320/00.
- Feckner, F. *Medienrecht*. 10. Auflage. Mohr Siebeck Tübingen verlag, 2009.
- Imbrasienė, D.; Cirtautienė, S. The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116).
- Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 10 str. taikymo praktika. *Teisė*. 2001, 39.
- Kūris, E. Constitutional Law in a Constitutional Democracy – A View from the Constitutional Court of Lithuania. Iš *Human rights, democracy and the Rule of Law. Liber amicorum Luzius Wildhaber*. Breitenmoser, S.; Ehrenzeller, B.; Sassoki, M.; Stoffel, W.; Wagner Pfeifer, B. (eds.). Zürich: Dike and Nomos, 2007.
- Kūris, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009: 2(116).
- Kūris, E. The impact of the decisions of the European Court of Human Rights on the National legal system viewed from the standpoint of the Constitutional Court of Lithuania. Iš *Dialogue judges*. Strasbourg, 2009.
- Lietuvos apeliacinis teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 2A-501/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *D. Jurgelevičius v. UAB „Ekstra“* (bylos Nr. 3K-3-193/2009).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „EŽTT sprendimų santraukos. Saviraiškos laisvės apribojimai ginant asmens garbę ir orumą baudžiamosiose bylose (I) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-12-14]. <www.lat.lt/apzvalgos>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7 (1) str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-12-06]. <http://www.lat.lt/4_tpbuiletniai/senos/nutartis.aspx?id=26783>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla *UAB „Birių krovinių terminalas“ v. UAB „Ekstra“ žurnalas ir tretysis asmuo V. K.* (bylos Nr. 3K-3-100/2009).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla *UAB „REJSP“ ir Lietuvos lenkų sąjunga v. R. M.* (bylos Nr. 3K-3-51/2009).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2007 m. spalio 8 d. sprendimas byloje Nr. 3K-3-364/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *A.S. v. UAB „Šilo bitė“* (bylos Nr. 3K-3-193/2007).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis Nr. 3K-3-687/2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis Nr. 3K-3-390/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-51/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. T. v. UAB „Klaipėdos“ laikraščio redakcija* (bylos Nr. 3K-3-411/2007).

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-142/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 17 d. nutartis byloje *L. Kniūkšta v. V. Žutauto leidybos įmonė „Kriminalistika“*.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-42/2005.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl LR CK 7 ir 7 (prim) straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatumo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-03-15]. <www.lat.lt/apzvalgos>.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl alkoholio ir tabako reklamos“. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 15-314.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 49-1424.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 141-5430.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 104-4675.
- Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. rugsėjo 26 d. nutarimu pritarta Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 1993 m. liepos 1 d. rezoliucijai Nr. 1003/1993. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 85-1918.
- Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Lietuvos žinios*. 1996, Nr. 71-1706.
- Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 2, 46 ir 50 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-3268. Lietuvos Respublikos Seimo duomenų bazė [interaktyvus]. [žiūrėta-2010-03-15]. <www.lrs.lt/istatymu_projektai>.
- Lubauskas, V. Saviraiškos laisvės ir religijos laisvės sankirtos teisiniai aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2008, 4(12).
- Macovei, M. *Freedom of expression. A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention of Human rights*. Human rights handbook No.2. Directorate General of Human Rights. Council of Europe, 2004.
- Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. II knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Nacionalinė teismų administracija. Teismų darbo statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-12-27]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.
- Overbeck, W. *Major principles of media law*. Wadsworth: Cengage learning, 2009.
- Papier, H.-J. Execution and effects of the Judgments of the European Court of Human Rights in the German judicial system. Iš *Dialogue Judges*. Strasburg, 2009.
- Sartori, G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Struktūrų, paskatų ir rezultatų tyrimas*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2007.

Vaišvila, A. *Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu. Jurisprudencija*. 2005, 71(63).

Venskienė, E. *Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

FREEDOM OF EXPRESSION V. HONOUR AND DIGNITY: IS THE PRACTICE BY LITHUANIA'S COURTS CONSTITUTIONAL?

Algimantas Šindeikis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The constitutional right to self-expression, used by societies professing democratic values (Constitution, Article 25), is a highly important feature for forming the political will of the citizenry. A broad, multi-sided public discussion on all issues of public interest is only possible with the existence of an appropriate amount of freedom of information. A strong mechanism for disseminating information that operates between citizens and the parliament is able to generate a sphere for discussion and mutual influence which are essential for indirect democracy. A discussion's depth, quality and comprehensiveness constitute important factors which determine the correctness of choices made by citizens and politicians. Mainly, it is the free press which fosters communication between political parties and citizens. The role of the "watchdog" is fundamental to revealing the circumstances under which politicians or other public persons make different political and administrative decisions. This is what permits the identification of motives for rulings and the circumstances under which they were approved.*

Human dignity (Constitution, Article 21) is an especially significant concept. It is fundamental to all human rights—frequently determining a compromise between public and personal interests. Protection of the right to human dignity is the endeavour to defend a person's existence. Understanding the right to personal dignity provides an opportunity to realise the traits of human nature within society, thereby creating social value. An unfounded depreciation of a person's social worth, while providing a greater weight to the constitutional right of self-expression, can prove detrimental to the formation of a righteous and harmonious citizenry and a state based upon the law. The practice which has been formed in the courts—public figures' honour and dignity is being protected to a lesser degree than private individuals'—means that the freedom of self-expressions is often given priority in regards to the honour and dignity of a public person. This is because the freedom of self-expression is obligated to have a strong constitutional substantiation. However, the constitution would be violated by depreciating the honour and dignity of a public person without due cause, as per the indivisible act of law principle, and the right of one person would be raised as being superior to that of another.

The media in Lithuania and other countries who actively make use of the freedom of self-expression are becoming ever more dependent on the legal chain of command. Acting in cohort with the Parliament, the Constitutional Court, the Government, the European Court of Human Rights in Strasburg, the Inspector of Journalist Ethics and the Commission on Journalists and Publishers Ethics, the courts of Lithuania are becoming evermore important in forming the jurisprudence dealing with the problem of implementing the freedom of self-expression, personal honour, and dignity. Upon implementation of the principles of precedent in court action, as per the doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the practice by Lithuania's courts becomes an equal source of rights in ordinary law. The laws passed by the legislature ad hoc come up to the courts to interpret and apply. Effective rulings by the Supreme Court of Lithuania, the Court of Appeals and the district and local courts become those decisions by which all participants in the public discourse—citizens, politicians and the media—end up having to abide by. It also determines how they model their further actions within the public sphere.

The purpose of this publication is to identify the practice of Lithuania's courts in balancing the contradictions between the freedom of self-expression and personal dignity and honour, while also to identify the tests of their passing such rulings. Furthermore, it is to assess whether or not the latest tests of balancing and passing rulings on this subject are in conformance with the practices of the Constitution of the Republic of Lithuania, the Convention and the European Court of Human Rights. An analysis will be undertaken in this publication on whether or not Lithuania's courts, in general, adequately conduct the balancing of the importance between two constitutional rights which are equally worthwhile—the freedom of self-expression and personal honour and dignity. This publication establishes the tests on passing decisions regarding such contradictions. When passing rulings on the contradictions between the freedom of self-expression and the honour and dignity of public figures, do Lithuania's courts adequately limit their own discretion? Upon broadly revealing the values of the Constitution and the Convention that are in contradiction, do they ad hoc adequately balance them prior to passing a court ruling?

Keywords: *Constitution, honour and dignity, opinion, fact, Constitutional Court, constitutional jurisprudence, public figure, Law on Informing the Public, Civil code, European Court of Human Rights.*

Algimantas Šindeikis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, žiniasklaidos teisė.

Algimantas Šindeikis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional law, lecturer. Research interests: constitutional law, media law.